

NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS MARIJAMPOLĖS MARIJONŲ VIENUOLYNŲ SPAUSTUVĖ

IVETA JAKIMAVIČIŪTĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas,
Universiteto g. 3, LT-2734 Vilnius, Lietuva
El. paštas: iveta.jakimaviciute@kf.vu.lt

Ivadas

Lietuvos visuomenėje 1918–1940 m. didelį vaidmenį atliko vienuolių ordinaai ir kongregacijos. Pagrindinė jų funkcija buvo skleisti ir stiprinti katalikybę. Jie ypač pasižymėjo socialiniu aktyvumu. Savo veiklą plėtė mokyklose, draugijose, dalyvavo visuomeniniame gyvenime, leidžiant ir platinant knygas. Tai būdinga ir Marijampolės Nekalto Mergelės Marijos prasiidėjimo marijonų kongregacijai (MIC), kuri įsikūrė Lietuvoje XVIII a., kai popiežius 1754 m. suteikė galimybę Marijonų kongregacijai Lietuvoje steigti vienuolyną. Iki XX a. pradžios jis kelis kartus buvo uždarytas, bet maldingų ir pasišventusių vienuolių dėka vėl atgimdavo.

Marijonų vienuolyno leidybinės veiklos 1918–1940 m. tyrinėjimas yra aktualus keletu aspektų. Iki šiol vienuolyno institucijų istorija tyrinėta tik epizodiškai. Daugiausia tyrinėtojų dėmesys buvo sutelktas į pačios kongregacijos istoriją, žymesnių jos narių įnašą į Lietuvos kultūrą. Leidybos veikla išsamiau nebuvo tyrinėta.

Šio straipsnio objektas yra Marijampolės marijonų knyga ir su jos gamyba susiję parengiamieji procesai. Straipsnio tikslas – išnagrinėti marijonų poligrafinę bazę, leidybinę veiklą, leidinių repertuarą, aptarti jų reklamą ir platinimo būdus.

Publikuotoje literatūroje apie Marijampolės marijonų leidybinę veiklą galima rasti tik minimalių žinių. Šių eilučių autorė aptiko 360 Marijampolės marijonų vienuolyno leidinių. Istorijos tyrinėtojo Anatano Giraičio duomenimis, marijonai iki 1940 m. išspausdino apie 300 knygų. Tokius pačius skaičius pateikia istorikė Regina Laukaitytė ir filologas Giedrius Viliūnas [12]. Naujausia informacija apie lietuvių vienuolijas ir Marijampolės marijonų vienuolyno įsikūrimą bei veiklą gauta iš interneto.

Tiksliai nusakyti, kiek iš viso buvo išleista leidinių ir kaip vyko visas organizacinis darbas, šandieną yra gana sudėtinga. Siekdama kompleksiskai ištirti pasirinktą temą, autorė išstudijavo archyvinius šaltinius, kurie padėtų užpildyti kai kurias leidybos spragas. Didelis, tačiau ne visas archyvas yra saugomas Lietuvos centriname valsty-

bės archyve (F. 1676). Kita fondo dalis yra patekusi į Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrių (F. 83). Čia yra „Šaltinio administracijos“ bylos. Kai kuriuos archyvinius vienuolyno dokumentus saugo privatūs asmenys. Sovietinės okupacijos pradžioje, 1940 m. vasarą, vienuolyne apsigyvenus rusų kareiviams rasti dokumentai buvo sutrypti arba, kaip teigia žmonės, išvežti „paupin ir sudeginti“. Pasi- naudota ir išeivijoje leista *Lietuvių enciklopedija*, kitais leidiniais, atskleidžiančiais marijonų vienuolijos teises ir pareigas reglamentuojančius juridinius dokumentus. Daug informacijos buvo rasta ir pačių marijonų išleistuose darbuose, ypač istori- niuose. Iš jų minėtini *Marijonų vienuolijos vedamoji mintis ir dvasia* (1921), *Marijam- polės kunigų marijonų vienuolynas* (1924), *Marijonų (Nekaltai Pradėt. Švč. P. Marijos) vienuolija Lietuvoje* (1929), *Marijonų vienuolija* (1931) ir kt. Buvo remtasi ir tarpu- kario Lietuvoje leistais periodiniais leidiniais, ypač marijonų (*Šaltiniu, Šaltinėliu, Ma- rijampolės parapija, Spaudos apaštalu, Šventųjų bendravimu ir Artoju*).

Marijonų vienuolyno istorijos bruožai

Istoriniai šaltiniai rodo, kad 1750 m. Prienų seniūno žmonos Pranciškos Ščiukai- tės-Butlerienės ir marijonų generolo Raimundo Novickio kvietimu į besikuriantį prie Šešupės Starapolės miestelį atvyko vienuolis marijonas čekas Adalbertas Vaitiekus Strachas [31]. Atvykęs vienuolis įsikūrė prie Starapolės koplyčios. Ši data ir laikoma marijonų vienuolyno tuometinėje Seinų vyskupystėje pradžia. Pradėjus kurtis vienuo- lynui, atvyko ir antrasis marijonų vienuolis Hiacintas Vasiliauskas. Prienų seniūno žmona šiems marijonų vienuoliams davė lėšų, už kurias buvo pradėtas statyti medinis vienuolyno pastatas ir bažnyčia. 1754 m. popiežius suteikė vienuolynui leidimą steigti noviciatą, kuris buvo pastatytas 1757 metais. Marijonų vienuolijos regulose nurodyta, kad šalia kitų religinių pareigų vienuoliai turi mokyti vaikus skaityti ir rašyti, todėl 1758 m. įsteigta ir pradžios mokykla. Laikui bėgant parapiinė mokykla 1791 m. tapo lotyniškąja. Ją lankė per 100 mokinių. Mokykla veikė iki 1817 metų.

Marijonų vienuolynas buvo statomas gale Rožančkelio, į pietvakarius nuo Stara- polės, netoli Šešupės. 1758 metais P. Butlerienė pasirašė vienuolyno ir bažnyčios fundacijos dokumentą. Vienuolyno bažnyčią tais pačiais metais pašventino Vilniaus vyskupas Mykolas Zienkovičius. Jai buvo suteiktas Šventojo Kryžiaus vardas [63]. Vienuolyno kompleksą sudarė vienaukštis vienuolių gyvenamasis namas, bažnyčia ir kiti pastatai (visi jie buvo mediniai). Prie vienuolyno besikuriantis miestelis gavo Marijampolės vardą [63]. Pastatyta medinė bažnyčia išstovėjo 51 metus. Tačiau 1809 m. rugsėjo 5–6 d. naktį, kilus Marijampolėje dideliame gaisrui, bažnyčios pastatas ir vienuolyno stogas sudegė, todėl pamaldoms laikyti buvo pastatyta medinė patalpa, kurią 1818 m. sausį sugriovė audra. Marijampolės miestelis, o kartu ir vienuolynas

negalėjo apsieiti be bažnyčios, todėl tuoj pat buvo pradėta statyti mūrinė bažnyčia, kurios kartinį akmenį pašventino ir planą įteikė atvykęs Jonavos marijonų vienuolijos vyr. vadovas Tadas Bialovieskis. Bažnyčios statybos darbai buvo baigti 1819 m. pabaigoje, o Seinų vyskupui leidus bažnyčios statytojas Mykolas Pietaris ją pašventino savo globėjo šv. Mykolo Arkangelo vardu. Tolesniems baigiamiesiems bažnyčios darbams reikėjo daug lėšų, todėl tik po penkerių metų, t. y. 1824 m., buvo baigti paskutiniai įrengimo darbai ir supirkti reikalingi liturginiai reikmenys. 1824 m. rugsėjo 5 d. bažnyčia iškilmingai pašventinta ir pavadinta Šv. Mykolo vardu. Visai jos statybai buvo išleista 37 785 auksiniai ir 2 grašiai [23]. Dauguma parapijos gyventojų manė, kad ji yra per didelė ir per prabangi, tačiau laikui bėgant paaiškėjo, kad ji buvo per maža, todėl dažnai vykdavo bažnyčios pastatų pristatinėjimo darbai. XIX a. vykstant sukilimams ir stiprėjant carinei priespaudai, vienuolynams ir Katalikų bažnyčiai atėjo sunkūs laikai. 1863 m. sukilimo metu caro įsakymu visi Lenkijos ir Lietuvos marijonai buvo perkelti į Marijampolės vienuolyną. Čia apsigyveno 30 vienuolių. Ilgai šiame vienuolyne jie neužsibuvo: vieni išvyko atgal į Lenkiją motyvuodami, kad nemoka lietuvių kalbos, kiti už dalyvavimą sukilime ištremti į Sibirą, keletas jų sulaukę senatvės pasimirė. Į vienuolyną nebuvo galima priimti naujų narių, į valstybės iždą buvo paimtas jų nekilnojamasis turtas. XX a. pradžioje, likus tik vieninteliam kunigui V. Senkui, ketinta vienuolyną visiškai uždaryti.

Nuo visiško išnykimo marijonų vienuoliją išgelbėjo kunigas Jurgis Matulaitis. Jo iniciatyva užsienyje paslapčiomis buvo atnaujinta marijonų veikla. Ji buvo tęsiama ir Lietuvoje.

Į Marijampolės vienuolyną vienuoliai teisėtai sugrįžo 1918 m. po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo. Jis tapo stambiausiu ir veikliausiu marijonų vienuolynų centru Lietuvoje. Daug laiko Marijampolės marijonams reikėjo skirti parapijos gyvenimui. Joje jau buvo 11 000 tikinčiųjų [13]. Vienuoliai turėjo vesti rekolekcijas gimnazistams ir mokytojų seminarijos studentams, skaityti paskaitas įvairiose draugijose, o kartu rūpintis ką tik atgimusio vienuolyno reikalais. 1923 m. Marijampolės marijonų vienuolyne buvo 25 nariai. Vienuoliai ypač daug nuveikė dirbdami pastoracinį ir šviečiamąjį darbą. Jie globojo 10 draugijų, dėstė trijose gimnazijose ir septyniose pradžios mokyklose, o 1921 m. įsteigė savo gimnaziją [34]. Ji buvo klasikinio profilio, pirmaisiais metais turėjo tik vieną klasę, iš pradžių mokiniams ir mokytojams reikėjo glaustis vienuolyno patalpose. Jau po dviejų metų, t. y. 1923 m., buvo pastatytas didelis trijų aukštų juvenatas, kuriame buvo įrengtas ir bendrabutis. Tais pačiais metais marijonų gimnazija buvo prilyginta valstybinėms mokykloms. Norinčiųjų mokytis joje būdavo gana daug. 1928 m. gimnazija turėjo 8 klases, kuriose mokėsi nuo 20 iki 30 jaunuolių. Į ją buvo priimami berniukai, sulaukę dvylikos metų. Pirmoji abiturientų laida buvo išleista 1939 m., antroji – 1940 m. Iki 1923 m. mokslas buvo nemokamas, tačiau vėliau už jį jau reikėjo mokėti. Marijonų gimnazijoje mokėsi

iš įvairių vietų atvykę religingi jaunuoliai. Jos vadovybė siekė parengti jaunuolius aukštajam mokslui, o kartu ir išsiugdyti savų kandidatų į marijonų kongregaciją. Ypač daug dėmesio buvo skiriama užsienio kalbų mokymui. Mokiniai buvo mokomi filosofijos, fizikos, matematikos, gamtos ir visuomenės mokslų, istorijos. Jaunuolius nuolat stebėjo mokytojai ir vienuoliai. Jie kreipė dėmesį į mokinių tarpusavio bendravimą, drausmę, stropumą, mandagumą. Gimnazistams specialiai buvo parengtos griežtos taisyklės, kurių privalėjo laikytis. Marijampolės marijonų gimnazijos įkūrėjas ir ilgametis jos direktorius iki 1937 m. buvo kun. prof. Jonas Totoraitis, kurį auklėtiniai vadindavo „istorinių žinių enciklopedija“ [11]. 1940 m. sovietams okupavus Lietuvą marijonų gimnazija, kaip ir kitos vienuolyno įstaigos, buvo uždaryta.

Netoli vienuolyno 1926 m. buvo pastatytas gražus dviejų aukštų pastatas. Jame įsikūrė spaustuvė ir biblioteka, turėjusi per 50 000 tomų lituanistinės, istorinės, religinės, teisinės bei psichologinės literatūros. Joje taip pat buvo knygų apie gėlininkystę, sodininkystę bei gyvulininkystę. Arkivyskupas J. Matulaitis ketino sukaupiti bibliotekoje viską, kas išleista lietuvių kalba – knygas, brošiūras, laikraščius, taip pat spaudinius užsienio kalbomis apie Lietuvą ir lietuvius. J. Matulaičio raginamas kun. Jonas Krikščiukaitis iš Lietuvos knygynų ir antikvariatų išrankiojo tai, kas, jo many- mu, buvo svarbu bibliotekai. Rinkti knygas J. Krikščiukaičiui padėjo marijonas bibliofilas kun. Janas Sobczykas iš Bielianų. 1940 m. okupavus Lietuvą, biblioteka, kaip ir kitos vienuolyno įstaigos, buvo uždaryta.

Daug dėmesio Marijampolės marijonų vienuolynas skyrė spaudai. Marijonų leistame *Spaudos apaštale* buvo teigiama, kad „katalikų krašte turi būti katalikų spauda. Į katalikų spaudos platinimą reikia žiūrėti kaip į švenčiausią savo pareigą, tiesiog kaip į apaštalavimą, nes kas platina ir palaiko katalikišką spaudą, tas atlieka apaštalavimo darbą – padeda platinti visuomenėje Kristaus mokslą, jo dvasią ir dorovę“ [30]. Marijonai ypač rūpinosi jaunimo mokymu, įsteigė „Marijos vaikų“ sąjūdį ir jam vadovavo, leido auklėjamąjį lapelį. Kartu su kitomis įstaigomis buvo pastatyta didelė ir moderni teatro ir kino salė.

Lietuvos okupacija 1940 m. nutraukė sėkmingą Marijampolės marijonų vienuolyno veiklą. Nors ir buvo sekamas, kontroliuojamas, vienuolynas vis dar bandė tęsti katalikišką veiklą. Galutinai jį sunaikinti užsimota 1948 m. – vienuoliai buvo išregistruoti iš miesto ir neteko teisės čia gyventi. Marijonų vienuolynas buvo visiškai uždarytas, visas turtas atimtas, o jo įstaigose įsikūrė rusų armijos kareiviai. Dalis vienuolių spėjo pasitraukti į Vakarus, kiti buvo išvežti ir įkalinti sovietiniuose lageriuose. Nepaisant brutalaus prievartos, likę marijonai tęsė veiklą kitokiomis formomis pogrindyje, nemažai dėmesio skirdami spaudos leidybai ir platinimui. Kai kurie iš jų dalyvavo leidžiant *Lietuvos katalikų bažnyčios kroniką* ir *Aušrą*. Marijonai dirbo vyskupijų parapijose, prisidėjo prie įvairios jų veiklos.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, 1991 m. Marijampolėje vienuoliams buvo sugrąžinti 1940 m. atimti pastatai. Jie pradėti tvarkyti, remontuoti. Vienuolynas atgimė, šiuo metu jame yra 10 narių, kurie plėtoja pastoracinę ir šviečiamąją veiklą. Čia veikia ir kunigų seminarija. 2000 m. atkurta marijonų gimnazija [11]. Buvusiame marijonų spaustuvės pastate įsikūrė Vilkaviškio vyskupijos Šeimos centras. Tikėtina, kad bus atkurta moderni Marijampolės marijonų vienuolyno spaustuvė, po kelių dešimtmečių – ir biblioteka, kitados garsinusi Lietuvoje bei užsienyje ne tik marijonų vienuoliją, bet ir Marijampolės miestą.

Marijampolės marijonų vienuolyno spaustuvė ir jos leidiniai

Vienas seniausių ir svarbiausių Lietuvoje veikusių konfesinių institucijų visuomeninės veiklos barų buvo spaudos leidyba. Šią nuostatą patvirtina ir Marijampolės marijonų vienuolyno leidybinė veikla ir jų leidinių reikšmė tarpukario Lietuvos gyvenime.

Leidybos pradžioje marijonai nuosavos spaustuvės neturėjo. Gausėjant leidybos darbų iškilo būtinybė turėti savo spaustuvę, kuri pajėgtų spausdinti pačių vienuolių darbus ir atlikti komercinius užsakymus iš šalies, padedančius išsilaikyti spaustuvei. Jai reikėjo erdvesnio ir specialiai tokiai veiklai pritaikyto pastato. Broliai marijonai nutarė, kad tame pačiame pastate galėtų būti biblioteka, „Šaltinio“ administracija ir spaustuvė. 1927 m. pastatas jau buvo pastatytas, o jame kartu su spaustuve įsikūrė biblioteka, knygriškla ir periodinių leidinių redakcijos. Pastatas buvo erdvus, gražus ir gana modernus, su daugeliu atskirų patalpų, skirtų administracijai, spaudos darbams ir poilsiui. Jį buvo galima pamatyti važiuojant Šešupės tiltu, link Vilkaviškio.

Pirmasis spaustuvės vedėjas buvo Vladas Mažonas (iki 1932 m. birželio 4 d.) [1]. Jam išvykus į užsienį, spaustuvės vedėju paskiriamas Petras Pernavas [1], vėliau – Kostas Rakickas [44]. Spaustuvės patalpos turėjo atitikti tam tikrus reikalavimus, kuriuos nustatydavo Finansų ministerija ir Prekybos departamentas. Marijonų spaustuvės planą nubraižė Marijampolėje dirbęs inžinierius technologas A. Trečiokas. Spaustuvės planas galutinai baigtas tik 1933 m. pradžioje. Spaustuvės vedėjas visiškai parengtą pastato planą nusiuntė Finansų ministerijai, ši jokių priekaištų neturėjo ir nuo 1933 m. sausio 28 d. [41] leido tęsti leidybinę veiklą.

Plečiantis paties vienuolyno leidybinei veiklai ir daugėjant užsakymų iš šalies, savininkai rūpinosi įsigyti geros ir modernios technikos, o tam reikėjo nemažai pinigų. 1933 m. pradžioje spaustuvė jau turėjo didelę „Terno C. IV su „Universal“ automatu laikraščiams spausti mašiną“ [40] ir intertipą, kurį pirko išsimokėtinai. Marijonų vienuolyno Ekonominės provincijos kapitulos komisija rūpinosi visos vienuolijos ir prie jos esančių įstaigų finansiniais reikalais. Ji dažnai darydavo įvairius ekonomi-

nus pranešimus. Spaustuvės administracija yra parengusi 1936 m. ataskaitą, kurioje kalbama apie provincijos kasos padėtį ir teigiama, kad „[...] pinigų kiek sumažėję, nes apmokėta stambesnė suma už Intertypą spaustuvei [...]“ [10]. Tačiau niekur nepavyko rasti duomenų, iš kur buvo įsigyta ir kiek spaustuvei reikėdavo sumokėti už vieną ar kitą įrenginį. Ši komisija yra peržiūrėjusi ir parengusi 1927–1935 m. ataskaitą, kurioje teigiama, kad spaustuvės mašinoms įsigyti iš viso skirta 147 952,62 Lt [10]. Tai rodo, kad broliai marijonai visai rimtai ketino plėsti spaustuvės ir leidyklos veiklą. Be lietuviškų šriftų, spaustuvė turėjo graikiškus, hebrajiškus ir rusiškus.

Pirmaisiais marijonų spaustuvės veiklos metais čia dirbo vien broliai vienuoliai, gerai pramokę spaudos darbų. Iš pradžių buvo spausdinami tik Marijampolės vienuolyne gyvenančių vienuolių parašyti ar išversti leidiniai, nes iš šalies imti užsakymus dar nepajėgta. Norint išlaikyti spaustuvę ir ją plėsti, reikėjo verstis komercija; daugėjant užsakymų, reikėjo samdyti daugiau darbininkų. Pavyzdžiui, 1938 m. kovo 1–16 d. uždarbio žinių lapuose nurodyta 17, antroje mėnesio pusėje – 19 [66], o 1939 kovo 1–31 – jau 25 [67] asmenys. Iš surastų duomenų galima teigti, kad darbuotojų skaičius spaustuvėje nuolat didėjo, nes daugėjo ne tik savo reikmėms leidžiamų leidinių, bet ir užsakymų iš kitų leidėjų.

Plečiantis gamybai reikėjo tokių spaustuvės darbininkų, kurie mokėtų profesionaliai atlikti visus spaudos darbus. Tačiau marijonų spaustuvės administracija brolių vienuolių neatsisakė. Ji buvo suinteresuota savo darbuotojų profesionalumu ir kvalifikacijos tobulinimu. Spaustuvės darbuotojai sėmėsi profesinės patirties ne tik Lietuvos didžiosiose spaustuvėse, pavyzdžiui, „Ryto“, veikusioje Klaipėdoje, bet dažnai vykdavo ir į Vokietiją. Štai Jonas Murauskas du kartus buvo išvykęs tobulintis „Dieviškojo Žodžio“ vienuolių spaustuvėje. Pirmą kartą jis susipažino su spaudos būdais, cinkografijos skyriumi. Antro apsilankymo tikslas buvo dar geriau išmokti įvairių cinkografijos dalykų. Grįžęs į Lietuvą gauta informacija ir patirtimi J. Murauskas pasidalijo su spaustuvės darbininkais.

Spaustuvė dirbo dviem pamainomis, tačiau susidarius nepalankioms politinėms sąlygoms 1940 m. liepą administracija turėjo priverstinai keisti spaustuvės darbo grafiką ir dirbti tik viena pamaina. Kadangi kiekviena juridiskai įteisinta organizacija, darydama bet kokius pakeitimus, turėdavo pirmiausia pranešti apygardos darbo inspekcijai, spaustuvės vedėjas K. Rakickas, kreipdamasis į Marijampolės apygardos darbo inspektorių, prašė leisti dirbti tik vieną pamainą – nuo 7 iki 15 val. Priežastis buvo ta, kad įžengus į Lietuvą raudonajai armijai ir keičiantis visai politinei ir ekonominei situacijai buvo užsakoma mažiau įvairių spaudos darbų. Tai skaudžiai atsiliepė spaustuvės darbininkams. Antai marijonų spaustuvės vedėjas dėl mažėjančių užsakymų buvo priverstas prašyti Marijampolės apygardos inspektoriaus leidimo atleisti iš kiekvieno spaustuvės skyriaus po keletą žmonių.

Spaustuvės darbininkų atlyginimai buvo labai nepastovūs. Jie priklausė ir nuo šalies ekonominės padėties, ir nuo spaustuvės gaunamų užsakymų. Visą atlyginimų politiką reguliavo Finansų ministerija. Mėnesio atlyginimai priklausydavo nuo pareigų, kvalifikacijos lygio. Lietuvoje 1918–1940 m. veikusių spaustuvių darbininkų atlyginimai buvo maždaug vienodi. Marijonų spaustuvės darbininkų uždarbį rodo darbo užmokesčio žurnalai, kuriuose yra pažymima, kad spaustuvės vedėjas K. Rakickas gaudavo 292,75 Lt [67], raidžių rinkėjas Stasys Liškevičius – 200 Lt per mėnesį, su intertipu dirbantis Jonas Steberioakas – 300 Lt, mašinistas Petras Kilkis – 170 Lt, intertipo raidžių rinkėjo mokinys Vincas Kardišauskas – 70 Lt. Kai kuriems darbininkams buvo mokama ne už atliekamus darbus, o už išdirbtas spaustuvių dienas. Mašinistas Antanas Šidlauskas per dieną gaudavo 6 Lt [64]. Lankstytojų dienos įkainiai buvo nevienodi; pavyzdžiui, Juozo Stravinsko – 3,85 Lt, Broniaus Valakevičiaus – 3 Lt, Kazio Čėsno ir Sigito Drauginio – po 2,05 Lt. [65]. 1918–1940 m. veikusios Bako spaustuvėse darbininkams buvo mokama po 300–200 litų per mėnesį [2], o kai kuriems darbininkams – dar mažiau. Galima daryti išvadą, kad marijonų spaustuvės darbininkų atlyginimai nebuvo patys mažiausi, kad ji buvo viena iš geresnių spaustuvių, galinčių suteikti darbininkams socialines garantijas ligos ar nelaimingo atsitikimo atveju. Ketinta steigti ir spaustuvės darbininkų savišalpos kasą, tačiau rasti duomenų, ar ji buvo įkurta, nepavyko.

Marijonai spausdino ne tik savo leidinius, bet ir imdavo užsakymus iš kitų leidėjų. Marijonų spaustuvėje buvo atlikti 123 užsakymai (žr. lentelę).

Lentelė. Marijampolės marijonų vienuolyno spaustuvės atlikti užsakymai

<i>Metai</i>	<i>1929</i>	<i>1930</i>	<i>1931</i>	<i>1932</i>	<i>1933</i>	<i>1934</i>	<i>1935</i>	<i>1936</i>	<i>1937</i>	<i>1938</i>	<i>1939</i>	<i>1940</i>	<i>Iš viso</i>
Užsakymų skaičius	1	5	4	9	6	5	7	14	11	28	14	19	123

Nuolatiniai užsakovai buvo „Maldos“ bendrovė, „Švyturio“ bei „Sakalo“ leidyklos, veikusios Kaune. Kartais marijonų spaustuvės paslaugomis naudodavosi ir Marijampolės „Dirvos“ bendrovė (išspausdintas Mečislovo Vasiliausko-Geručio vadovėlis *Rūtelė*, skirtas pradinėms klasioms).

Įvairius spaudos darbus pigiau užsakydavo ir tėvai kapucinai. Tačiau 1940 m. pabrangus elektros energijai padėtis pasikeitė ir marijonų spaustuvės administracija buvo priversta padidinti kainas už *Lurdo* spausdinimą. Nors spaudos darbai pabrango, tėvai kapucinai už spausdinimą mokėdavo taip: trijų lankų *Lurdo* pirmas tūkstantis kainavo 228 Lt, kiekvienas kitas – 24 Lt [...], 8 puslapių *Sveika Marija* pirmas tūkstantis – 42 Lt, kiekvienas kitas – 6 Lt, *Ligonių apaštalavimo laišku* pirmas tūkstantis – 42 Lt (įskaitant popieriaus kainą), kiekvienas kitas – 22 Lt [39]. Be

periodikos, tėvai kapucinai spausdino ir knygas. Maldaknygę *Prieš tavo altorių* (1940) buvo sutarę išspausdinti už nedidelę kainą, t. y. 11 500 Lt, tačiau kylant kainoms ši suma šoktelėjo iki 13 800 Lt. Knygos spausdinimas gerokai pabrango, todėl spaustuvininkai pasiūlė kapucinų vienuoliams išleisti ją paprasčiau, taigi maldaknygės spaudos darbai atsiėjo dar pigiau ir kainavo tik 12 000 Lt [39]. Tokia kaina užsakovai buvo patenkinti. Nesavanaudiškas darbas padėdavo marijonams pritraukti kuo daugiau klientų.

Spaustuvės administracija kartais sutikdavo leidinius spausdinti dar užsakovui iš anksto neįmokėjus į kasą pinigų, o susitarus, kad būtų apmokėta leidinio spausdinimo pabaigoje. Tačiau tokie spaudos darbų užsakymai spaustuvei būdavo nenaudingi, pasitaikydavo ir visiškai nuostolingų. Bronius Rimša 1940 m. birželio pradžioje buvo užsakęs išspausdinti knygėlę *Ant beržo tošies*. Pasaulietinės spaudos cenzoriui ši knygėlė nepatiko, todėl buvo uždrausta ją platinti. Spaustuvininkai, finansavę knygos leidimą, kreipėsi į autorių, kad šis apmokėtų sąskaitą. Tačiau už darbą taip ir liko nesumokėta. Tarp nesąžiningų užsakovų pasitaikydavo kunigų, kurie paėmę kreditan knygas ar kitus spaudinius negrąžindavo spaustuvei pinigų už darbą.

Be knygų ir periodikos, marijonų spaustuvėje buvo spausdinamos afišos, programos, mokinių pažymėjimai, egzaminų programos, kursų pažymėjimai, žemėlapiai, bažnytinių apeigų tvarka, paveikslukai, organizacijų veikimo planai, laiškų rašymo blankai, pašto perlaidų kvitai (pvz., *Lurdo*, fotoateljė užsakymų lapeliai ir pan.). Dažniausiai buvo spausdinami įvairūs paveikslėliai religine tema, kuriuos užsakydavo parapijų kunigai, kad galėtų platinti per mišias ar misijas. Štai kun. Antanui Skinderiui iš Paežerės už 4000 egz. paveikslėlių reikėjo sumokėti 100 litų, o už klišės pagaminimą dar – 7 litus [40].

Spaudos darbų savikaina priklausė nuo įvairių veiksnių. Į bendrą leidinio spaudimo kainą įeidavo ir mokestis už elektrą. Ja marijonų spaustuvę aprūpindavo jų pačių elektros stotis. Kiekviena įstaiga, priklausanti vienuolynui, už elektrą atsiskaitydavo atskirai. Tai pažymėta elektros atsiskaitymo knygose. Tai darė net spaustuvė ir „Šaltinio“ administracija, nors jos buvo viena įstaiga, esanti tame pačiame pastate.

Spaustuvė tonines klišes užsakydavo įvairiose Kauno bendrovėse. Pavyzdžiui, „Ostra“ dailės meno fotocinkografijoje „Šaltinio“ redakcija užsakydavo tonines klišes. Klišės, kurių dydis būdavo 24x17 cm, kainuodavo 60 Lt [45]. Jos turėjo būti labai sudėtingos ir gražios. Kitas klišės užsakydavo gerokai pigiau, antai „Žiedo“ cinkografijos pagaminta klišė kainavo 10,50 Lt [71], o daryta „Spindulyje“ – 10,90 Lt [52].

Marijonų spaustuvėje buvo atliekami visi spaudos darbai. Čia autoriai galėdavo rasti redaktorių, kuris suredaguodavo tekstą, laužytojai-maketuotojai jį profesionaliai sumaketuodavo, o spaustuvininkai gražiai išspausdindavo. Lankstyklėje spaudos lankai būdavo sulankstomi ir perduodami į spaustuvės knygriškylą. Knygos buvo įrašomos pagal užsakovo ar pirkejo pageidavimą. Darbininkai galėdavo įrišti nuo papras-

čiausios brošiūrėlės minkštais viršeliais iki puošnaus leidinio odiniais viršeliais. Iš pradžių knygriškyje dirbo vienuoliai, o vėliau ir samdomi darbininkai, profesionaliai išmanantys šį darbą.

Leidyba vyko gana sklandžiai. Taip profesionaliai organizuoti darbą padėjo specialiai įkurta įstaiga – Marijonų leidinių fondas (MLF), o konkrečiai – jo valdyba. MLF reguliavo leidybos, spausdinimo, reklamos ir platinimo darbą. Besiplečiančiai leidybai tokia institucija buvo ypač reikalinga. Lietuvos marijonų provincijos nutarimu MLF valdybą sudarė vedėjas kunigas, sekretorius kunigas ir ekonomas kunigas, spaustuvės vedėjas, laikraščių, knygų, brošiūrų redaktoriai, cenzoriai. Ji rūpinosi visais marijonų spaustuvės, leidybos, platinimo ir reklamos reikalais. MLF praktinė veikla visiškai atitiko vienuolijos uždavinius: „tvarkyti marijonų spaustuvę; leisti marijonų kongregacijos leidinius: laikraščius, knygas, brošiūras, paveikslėlius; platinti katalikišką spaudą“ [35]. MLF valdyba buvo atsakinga už visas spaustuvei nupirktas mašinas, įrankius, raides, medžiagas. Jos žinioje buvo išspausdinti leidiniai ir periodikos prenumerata, aukos marijonų vienuolijos leidžiamai spaudai palaikyti, dovanos ir visas gautas pelnas už spaustuvėje atliktus darbus. Ši įstaiga tvarkė įvairius spaustuvės reikalus, taip pat įvertindavo leidinio tinkamumą spausdinti, egzempliorių skaičių, kainas, honorarus autoriams, registruodavo išduotus redakcijoms laikraščius ir knygas. Ji buvo atsakinga ir už naujų darbuotojų priėmimą bei atleidimą. Valdyba nusprendavo, ar reikia spaustuvei įsigyti naujų įrenginių ir juos patobulinti, ar reikia remontuoti spaustuvės patalpas. Ji prižiūrėjo ir visas periodinių leidinių redakcijas bei jų leidinių platinimą. Prieš darydami bet kokius pakeitimus spaustuvės vedėjas ar redakcijų redaktoriai pirmiausia turėdavo pranešti MLF valdybai. Tik gavus jos patvirtinimą būdavo atliekami bet kokie, kad ir smulkiausi, darbai. MLF padalinių veikla buvo griežtai reglamentuota.

Marijonų leidinių fondo valdybos vedėjas pirmininkaudavo posėdžiams, pasirašinėdavo nutarimus ir raštus, rengdavo darbotvarkes, reikiamu metu šaukdavo posėdžius, įvairiuose susirinkimuose atstovaudavo Marijonų leidinių fondui. Pirmininkas kartu su spaustuvės vedėju pasirašydavo pašto perlaidas fondui, užsakymų sutartis ir leidimus spausdinti leidinį.

Marijonų leidinių fondo valdybos sekretorius rašydavo valdybos ir tarybos protokolus. Juos parengdavo ir perduodavo provincijos vyresniajam. Kartu su vedėju jis turėjo teisę pasirašinėti valdybos siunčiamus raštus, rašyti MLF kroniką bei tvarkyti archyvą.

MLF ekonomas iki kiekvienų metų sausio 15 d. turėdavo parengti praėjusių metų apyskaitas ir kitų metų sąmatas, pasirašyti užsakymų sutartis, tvarkyti ir tikrinti buhalterines knygas, leidinių sandėlius bei administracijos knygas. Fondo valdybos vedėjo įpareigojimu jis apmokėdavo visas spaustuvės ir leidinių sąskaitas, honorarus, spaustuvės darbininkų atlyginimus. Jo žinioje buvo visos sąskaitos. Ekonomas kas

pusmetį privalėdavo atsiskaityti provincijos ekonomui, kas mėnesį pranešti, kiek yra išleista ir likę kasoje pinigų. Jis turėdavo tikrinti leidinių platinimą ir laiku atsiskaityti su platintojais bei prenumeratoriais, užsakyti spaustuvės vedėjo nurodytą medžiagą, taip pat buvo atsakingas už visą ekonominių reikalų raštų archyvavimą.

Spaustuvės vedėjas, vadovaudamasis MLF nutarimais, tvarkydavo įvairius su spausdinimu susijusius reikalus. Jis privalėdavo tikrinti spaustuvės darbus, darbininkus, apskaičiuoti leidinio ar kito užsakymo spausdinimo kainą. Vedėjas pasirašydavo atlyginimų orderius, rekomenduodavo naujus darbininkus, parengdavo ir pateikdavo spaustuvės patalpų bei leidinių tobulinimo planus.

Laikraščių redaktoriai privalėdavo parengti pusės metų laikraščio turinio planą, susirašinėti su kitomis periodinių leidinių redakcijomis ir bendradarbiais, turėjo teisę pasirašyti honoraro orderį. Jų žinioje buvo ir redakcijos archyvas. Knygų ir brošiūrų redaktoriai turėdavo parengti ir pateikti MLF išleistų leidinių sąrašus, siūlyti rankraščius leidybai. Leidinių cenzorių pareiga buvo išsamiai susipažinti su leidybai rekomenduotu rankraščiu, įvertinti ir pateikti MLF išsamią nuomonę apie jo kokybę.

Visus leidinius spaustuvės vedėjas perduodavo MLF sandėliui arba laikraščio administracijai. Sandėlio vedėjas tvarkydavo leidinių apskaitą, rūpindavosi, kad leidiniai kuo greičiau patektų į knygynus ir skaityklas. Leidinių platintojai su sandėlio vedėju privalėdavo atsiskaityti kas trys mėnesiai, pranešti apie išpirtus ar neišpirtus leidinius, jų nupigimą ar pakartotinį leidimą.

Prasidėjus sovietinei okupacijai Lietuvoje religinės draugijos buvo uždarytos, jų turtas nacionalizuotas. Taip atsitiko ir marijonų spaustuvei, kuri turėjo nemažai geros ir modernios poligrafinės įrangos. 1940 m. rugpjūčio 6 d. įmonėje buvo du linotipai, dvi plokščiojo spausdinimo mašinos, dvi tigelinės mašinos, popieriaus pjovimo bei brošiūrų segimo mašinos, kitokio inventoriaus [68]. Tų pačių metų vasarą spaustuvės veikla buvo visiškai nutraukta. Visas turtas tapo okupacinės valdžios nuosavybe.

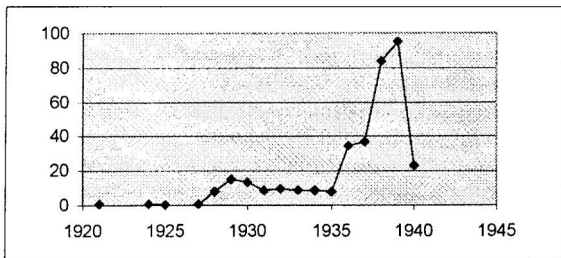
Neperiodiniai leidiniai

Marijampolės marijonų vienuolynas tarp konfesinių institucijų buvo vienas pajėgiausių leidėjų. Jis kaip minėta, išleido ir paskleidė apie 360 leidinių.

Dauguma šios vienuolijos leidinių dabar yra saugomi įvairiuose archyvų, bibliotekų ir muziejų fonduose. Juos galima rasti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, Bibliografijos ir knygotyros centre, Vilniaus universiteto, Lietuvos mokslų akademijos, Kauno viešojoje bibliotekoje, Marijampolės krašto muziejuje, taip pat asmeninėse bibliotekose, antikvariatuose. Analizuojant Marijampolės marijonų leidybą, *de visu* susipažinta tik su 85% jų leidinių. Kitų leidinių nebuvo įmanoma pažiūrėti, nes jie neišlikę arba nežinoma, kas juos turi.

Marijonų leidybinė veikla prasidėjo 1921 m., kai pasirodė pirmoji knyga *Brolių marijonų vedamoji mintis ir dvasia*.

Pirmieji leidybos metai buvo sunkūs, kasmet vidutiniškai pasirodydavo ne daugiau kaip 8 leidiniai. Sėkmingiau leidyklos reikalai pradėjo klostytis įsteigus spaustuvę, ypač nuo 1929 m., kai spaustuvė jau buvo įsigijusi reikiamos įrangos. Visą Marijampolės marijonų vienuolyno leidybinę veiklą apibūdina pateikiama diagrama.

*Marijampolės marijonų vienuolyno leidinių leidyba 1921–1940 m.
(diagrama parengta pagal Marijampolės marijonų vienuolyno spaustuvės
leidinių bibliografinę rodyklę)*

Diagrama rodo, kad ypač dideliu aktyvumu išsiskiria 1936–1940 metai. Pirmo laikotarpio menką leidybinį aktyvumą lėmė įvairūs organizaciniai darbo sunkumai: spaustuvės patalpų nevisiškas įrengimas, poligrafinės technikos trūkumas, padidėjusios spausdinimo darbų kainos įvedus litą. Kiekvienais metais leidinių vis daugėjo. 1939 m. vienuolijos leidybinė veikla buvo sėkmingiausia. Per šiuos metus pasirodė net 95 leidiniai. Tačiau sėkminga leidybinė veikla 1940 m. vasarą buvo nutraukta. Neabejotina, kad jei vienuolija būtų turėjusi galimybę ir toliau plėsti savo veiklą, leidinių skaičiumi šie metai būtų pranokę ir 1939 metus.

Marijonų vienuolynas, kaip konfesinė institucija, daug dėmesio skyrė religinės literatūros leidybai: maldaknygėms ir apeigynams, giesmynams, hagiografijai, teologinėms studijoms ir kt. Religinio turinio literatūra, kaip minėta, sudarė 74% visų išleistų leidinių. Aptariamam laikotarpiui tokio turinio literatūrą leido ir Šv. Kazimiero draugija (491 leidinius) [54]. Kiti leidėjai buvo suinteresuoti leisti įvairesnę literatūrą.

Kiekvienas vienuolynas savo veiklą organizuodavo pagal vadovybės patvirtintus įstatymus, arba vadinamąsias konstitucijas. Marijonai taip pat turėjo ir leido šios paskirties leidinius savo kongregacijai. Juos parengė marijonas arkivyskupas J. Matulaitis. Tai *Marijonų vienuolijos konstitucija arba įstatai* (1928). Joje išvardytos marijonų vienuolijos ir jos narių teisės, apibūdintos vienuolijos įstaigos ir jos narių veikla. Kiekvienai sričiai buvo sukurtas vadovybės įstatymas. Šiame dokumente atskiru skir-

sniau pateikti knygų leidimo ir platinimo įstatymai. Jame rašoma, kad „[...] broliai, kurie turi gabumų, pagal išgales teatsideda knygoms ir šiaip raštams rašyti [...]“ [42]. Taip pat šiame skirsnyje nurodoma, kaip turi būti rengiamos knygos. Marijonų vienuolijos vyresniųjų konstitucijoje primenama, kad kiekvienos spaudai parengtos knygos ar paveikslo leidimą turi aprobuoti marijonų vienuolino vyresnysis ar tam darbui skirtas cenzorius. Tais pačiais metais *Instrukcijos bei nurodymai N. Pr. Šv. P. Marijos arba Marijonų vienuolijai* (1928 [1929]) buvo papildyti ir pakartotinai išleisti pavadinimu *Marijonų kongregacijos konstitucija = Constitutiones congregationis [! congregationis] clericorum regularium marionorum sub titulo immaculatae conceptionis beatissimae virginis mariae* (1937). Leidinys išspausdintas lygiagrečiai ir lotynų kalba. Antrasis leidimas yra parengtas geriau už pirmąjį, visi nurodymai išdėstyti nuosekliau.

Marijonai ypač rūpinosi žmonių liturginiu sąmoningumu, jo ugdymu, tam skyrė savo leidžiamus maldynus. Jų iš viso pasirodė 132. Tikinčiųjų pageidavimu vienuoliai parengė ir išleido maldaknygę pavadinimu *Liturginės mišios: Sekmadienių ir šventadienių Šv. Mišių maldos* (1939, 4 t.). Maldaknygėje sudėtos visos mišių metu lotyniškai skaitomos maldos, gausu psalmių, giesmių, kurias leidėjai leido ir atskirai – kiekvienai metų savaitei. Iš viso jų buvo išleista 79 leidiniai. Tai buvo patogų tikintiesiems keletu atžvilgiu – pirma, leidiniai buvo gana pigūs, antra, patogūs nešioti į bažnyčią. Ši maldaknygė sparčiai plito tarp katalikų. Ypač populiari buvo maldaknygė *Švenčiausiosios Panelės Rožančius*, išleista keturis kartus (1929, 1930, 1933, 1937), bei Konstantino Zajančkausko maldaknygė *Švenčiausioji Jėzaus širdis*, susidedanti iš dviejų dalių: teorinės ir praktinės. Joje autorius aiškina įvairius Šventojo Rašto teiginius, gausu įvairių maldų, kalbamų kiekvieną dieną ar per šventes. Kiti šio tipo leidiniai nebuvo tokie populiariūs. Jaunimui leidėjai parengė ir išleido maldaknygę *Sek mane* (1938).

Religinei praktikai, be maldynų, buvo reikalingi ir giesmynai. Jų marijonai išleido devynis. Populiariausias buvo giesmynas *Giedokim Viešpačiui* (1936, 1940). Jame sudėtos 153 giesmės, 5 litanijos, sekmadienio, Dievo Kūno ir Marijos mišparai. Tai dažniausiai bažnyčioje giedamos giesmės. Minėtinas didelės apimties Jurgio Tilvyčio parengtas *Giesmynas* (1930). Jame yra ne tik giesmių tekstai, bet ir gaidos. Giesmės buvo leidžiamos ir nedidelėmis knygelėmis. Jomis katalikams buvo patogų naudotis per mišias arba per didžiąsias religines šventes. Keli giesmynai, pavyzdžiui, *Kalėdinės giesmės* (1936) ir kt., buvo išleisti specialiai šventėms.

Reikšmingas katalikiškos religinės literatūros leidybos reiškinys buvo įvairūs religiniai pasiskaitymai, arba vadinamoji dorovės ir moralės lektūra. Šio tipo leidinių buvo išleista devyniasdešimt. Juose daugiausia buvo rašoma religinio auklėjimo tema. Iš išleistų leidinių paminėtina Norberto Skurskio knygutė *Savo kojomis: jaunimui, ypačiai mokslą einančiam...* (1938). Šioje knygelėje norima įskiepyti mintį, kad kiekvienas žmogus turi vadovautis savo protu ir negali būti kitų veikiamas. Kitoje šio

autoriaus knygelėje *Šv. Komunija – sielos maistas* (1936) atskleidžiamas pasiruošimas priimti Šv. Komuniją, jos nauda žmogui. Juozo Mačernio leidinyje *Mirusieji gyvena* (1935) supažindinama su paslaptingu dvasiniu gyvenimu, vidinio pasaulio siela. Knygelės puslapiuose galima surasti daug atsakymų į žmogui vis dažniau iškylančius klausimus: kas yra stebuklai ir stebuklingi išgijimai, piktųjų dvasių pristojimai, hipnotizavimas ir kitokie panašūs dalykai. Jono Aleksos *Kenčiantis Kristus* (1936) – gavėnios laikui skirti apmąstymai apie Viešpaties kančią. J. Matulevičiaus leidinyje *Mąstymai arba Meditacija* (1928) galima rasti vertingų patarimų, kaip pasirengti meditacijai. Juozo Vaišnoros versti S. Massaruti *Mąstymai apie Švč. Jėzaus Širdį* (1931) labiau skirti pamokslininkams. Viktoro Šauklio *Bažnyčia nenugalima* (1940) pateikiama įvairių pavyzdžių apie Bažnyčios nenugalimumą ir jos įkūrėją Kristų, autorius pažymi rašytojus ir filosofus, nepalankius Bažnyčiai ir jos skleidžiamoms mintims. Adomo Jasenauskio knygelės *Adventas* (1938) tikslas – supažindinti tikinčiuosius su pasiruošimu Kalėdoms. Joje duodama patarimų, kaip atlikti atgailą ir laukti šv. Kalėdų Bažnyčios dvasia. J. Mačernio knygelėje *Gyvybės atsiradimas* (1930) teigiama, kad vienaip jis aiškinamas tėvų namuose, kitaip – mokykloje mokytojų. Pabrėžiama, kad „daug nesusipratimų, daug abejonių ir sielos kovų; pagaliau daug atkritimų nuo tikėjimo būtų buvę išvengta, jeigu būtume mokėję gerai skirti tai, kas tikrai priklauso tikėjimo dalykams, nuo to, kas yra to ar kito tikėjimo skelbėjo asmeninė nuomonė“ [30]. Šioje knygelėje, skirtoje vyresniems mokiniams, labai suprantamai paaiškintas gyvybės atsiradimas, jos raida. Čia jaunieji skaitytojai galėjo rasti atsakymą, kuo skiriasi gyvosios ir negyvosios medžiagos, leidinio pabaigoje nurodoma, ką gali duoti tikėjimas tolesniems gyvybės tyrinėjimams.

Marijonų leidybiniame darbe svarbią vietą užėmė serija, pavadinta *Kristui ir Bažnyčiai*. Ją platindami Lietuvoje leidėjai siekė supažindinti visuomenę su įvairiais gyvenimo įvykiais ir faktais, doro krikščionio samprotavimais ir įsitikinimais. Minėtiną V. Šauklio *Kaip pasirinkti gyvenimo draugą* (1938), Stasio Mažeikos *Laidoti ne deginti* (1936) ir kt. Šiomis knygomis, kaip nurodyta marijonų knygų kataloge, buvo siekiama, kad katalikais būtume „ne vien tik iš vardo, bet ir iš viso gyvenimo“ [48].

Marijonai išleido 20 hagiografijos leidinių. Ypatingo pasisekimo sulaukė Kazio Čibiro parengta knyga *Arkivyskupas Jurgis Matulevičius* (1933), kurioje pateikiama daug žinių apie arkivyskupo asmenybę, jo nuveiktus darbus Lietuvos ir įvairių vienuolynų labui. Rengdami knygą spaudai, leidėjai pasinaudojo arkivyskupo J. Matulaičio užrašais, kitų to meto įžymių asmenų – vyskupų, profesorių, prezidento Antano Smetonos laiškais ir užrašais, susijusiais su arkivyskupo gyvenimu. Minėtiną ir šios knygos: Prano Brazio *Pijus XII* (1940), *Pijus XII ir Lietuva* (1940), *Tautų taikintojas Pijus XII* (1940). Jose atskleidžiama popiežiaus asmenybė, gyvenimas, pabrėžiamas paprastumas ir išsilavinimas, pateikiami nuveikti darbai tikinčiųjų labui, daug vietos skiriama įvairioms jo sakytoms kalboms. Vaizdžia kalba parašyta V. Šauklio knygoje

Raupsuotųjų kunigas (1938) pasakojama apie žmogų, atsisakančią visų gyvenimo patogumų ir malonumų, pasiaukojančią vien raupsuotųjų gyvenimui, kad palengvintų jų kančias. Juozo Paškevičiaus verstos knygos *Palaimintoji Ona Marija Taidži* (1937) anotacijoje trumpai rašoma: „[...] paprastos laukų darbininkės ir šeimos motinos gyvenimas, jos taurus būdas, vargai ir sunkus kelias į tobulybę apvainikavo ją visų pagarbos ir net palaimintosios vainiku, moterystės idealo aureole“ [9]. Antano Yliaus verstoje P. C. Wehrmeisterio knygoje *Šv. Joana Arlietė* (1935, 1938) skaitytojams pasakojama apie Prancūzijos karžygę, jos gyvenimo įvykius, pasiaukojimą tėvynei ir žmonijos labui. J. Vaišnoros išverstoje H. Cheono knygoje *Arso klebonas* (1940) atskleidžiamas šv. Jono Vianney gyvenimas. Knygoje aprašomas šv. Jono gerumas, pasakojama, kaip daugelis pavargusių ir tikėjamą praradusių Prancūzijos žmonių keliaudavo pas jį. Bažnytkaimyje nuolat būdavo pilna maldininkų. Teigiama, kad atkeliavusiems žmonėms šv. Jonas padėjo susigražinti tikėjimą ir viltį.

Nemažai dėmesio leidėjai skyrė marijonų vienuolyno ir jo įstaigų istoriniams tyrinėjimams. Šiuose leidiniuose rašoma apie vienuolijos atnaujinimą, socialinę, ekonominę ir teisinę veiklą Lietuvoje. Antai J. Totoraičio knygoje *Marijampolės kunigų marijonų vienuolynas* (1924) daug dėmesio skiriama Lietuvos ir užsienio vienuolynų istorijai nuo pat jų įsikūrimo iki šių dienų, Lietuvos marijonų vienuolijos įkūrėjams. Knygoje sudėta daug istorinių faktų apie Starapolės kaimą, kuriame apsigyveno vienuoliai marijonai, apie vienuolyno veiklos nutraukimą ir atkūrimą, Marijampolės miestą. Kitoje knygelėje *Marijonų vienuolija* (1931) pateikiama marijonų vienuolijos istorija, tikslai ir veikla, įstojimo į vienuolyną sąlygos, apibūdinama, kas gali būti vienuoliu.

Iš Marijampolės marijonų vienuolyno spaustuvės leidinių išsiskiria žymiausių Bažnyčios veikėjų ir pasauliečių gyvenimo aprašymai. Aukščiausio įvertinimo sulaukė J. Totoraičio *Mindaugas Lietuvos karalius* (1932). Autorius šią knygą buvo parašęs vokiečių kalba, tačiau dėl didelės jos vertės ji išleista ir lietuviškai. Istorinę reikšmę turi ir kitos šio autoriaus knygos: *Vyskupas Jurgis Tiškevičius Žemaičių Kalvarijos įsteigėjas: 300 metų sukaktuvėms paminėti* (1939), *Vytautas katalikas* (1930). Daug informacijos yra ir Juozo Tumo-Vaižganto parašytoje biografinėje knygoje *Kanauninkas Petras Legeckas ir jo gyvenimo nuotykių* (1930).

Minėtini ir marijonų išleisti du albumai. Tai *Žemaičių Kalvarijos albumėlis* (1937), kurį sudaro 19 paveikslėlių įvairia religine tematika. Kitoje jų pusėje buvo galima rasti ir įvairių maldų. Albumėlyje *Žemaičių Kalvarija. Kalnų stotys* (1939) yra daug nuotraukų su to krašto vaizdais.

Vadovėlių ar mokomųjų priemonių per visą leidyklos gyvavimo laikotarpį pasirodė tik dvylika. Keletą vadovėlių marijonai išleido užsienio kalboms mokytis. Marijonų gimnazijoje jau nuo pirmos klasės buvo dėstomos užsienio kalbos. Gimnazijoje mokiniai studijavo graikų, lotynų, prancūzų ir vokiečių kalbas. Todėl marijonai buvo

suinteresuoti parengti užsienio kalbų vadovėlių. Marijampolės marijonų vienuolyno spaustuvėje buvo išleisti šie vadovėliai: Merkelio Račkausko *Graikų kalbos gramatika* (1934), Juozo Audronio *Tarptautinė esperanto kalba* (1938). Vienas reikšmingesnių darbų buvo J. Totoraičio *Vidurinių amžių istorija* (1930). Švietimo ministerijos knygų tikrinimo komisijos recenzentas apie ją atsiliepė taip „[...] dėstymo nuosaikumas, medžiagos suskirstymo sistemingumas, stiliaus lengvumas ir vaizdingumas – štai teigiamos vadovėlio ypatybės. Iki šiol pasirodžiusių viduramžių istorijos vadovėlių šis prof. Totoraičio bus geriausias“ [60]. Didelio visuomenės susidomėjimo sulaukė Pranciškaus Petro Būčio vadovėlis *Teologijos enciklopedijos kursas* (1925). Jame atskleidžiama teologijos istorija, išsamiai aptariamos visos šio mokslo šakos. Vadovėlio pabaigoje pateikiama metodika, kaip rašyti mokslinį darbą, išsamiai supažindinama su to meto didžiosiomis pasaulio ir Lietuvos bibliotekomis (labai vertingos informacijos yra ir apie marijonų biblioteką Marijampolėje). Minėtinas ir Pijaus Kirvelaičio tikybos vadovėlis *Katalikų dorovės mokslas* (1929, 1939), skirtas aukštesnėms mokyklos klasėms. Tarp išleistų vadovėlių ir mokomųjų leidinių pasigendame gamtos, medicinos, technikos ir kitų mokslo sričių leidinių. Tai suprantama. Leidėjai buvo konfesinė institucija, kuri daugiausia orientavosi į religinės mokomosios literatūros leidybą, o kitų mokslo sričių vadovėlius dažniau leido kiti to meto Lietuvos leidėjai, nes tokie leidiniai buvo pelningi ir greitai parduodami.

Grožinė literatūra Marijampolės marijonų leidinių repertuare sudarė tik nedidelę dalį. Jos leidybą marijonai pradėjo 1928 metais. Gausiau buvo leista poezija, dažniausiai eilėraščiai arba jų rinkiniai, skirti vaikams. Iš viso jų pasirodė dešimt. Didelio susidomėjimo sulaukė šios poezijos knygelės: Juzės Augustaitytės-Vaičiūnienės *Su baltu nuometu* (1931), Jono Šiožinio *Debesėliai* (1936), *Sesutės juosta* (1939). Jono Kuzmickio *Varpelių aidų* (1936) eilėraščiai parašyti tikybine ir tautine dvasia, atskleidžiamos kilnios mintys, tačiau literatūrine prasme kai kurie eilėraščiai yra silpnoki. Savo originalumu iš kitų poezijos rinkinių išsiskyrė *Šaltinėlio* bendradarbių almanachas *Pas močiutę augau* (1936). Buvo išleista ir Bernardo Brazdžionio poema *Verkiantis vergas* (1928), kurioje aprašomas gyvenimiškas pavyzdys, kai žmogus „pamėgsta stiklėlį“ ir turi kaip vergas keturiasdešimt metų išsėdėti kalėjime. Tai pamokymas, kad blogi darbai ir poelgiai nesiderina su kataliko gyvenimu.

Originalios prozos kūrinių išleista 21, iš kurių 15 versta iš užsienio kalbų. Vertimų leidybą skatino tai, kad tarp Marijampolės marijonų buvo daug mokančių užsienio kalbų. Vienuoliai vertimus atlikdavo greitai ir profesionaliai, tačiau, už šį darbą Marijampolės marijonų vienuolyne gyvenantiems vienuoliams nereikėdavo mokėti honoraro.

Daugiausia buvo leidžiama dramos kūrinių, skirtų jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikams. Šio žanro leidinių pasirodė 27, iš kurių du versti iš užsienio kalbų. 1936 m. buvo pradėta leisti vaikams skirta serija *Šaltinėlio knygynėlis*. Šie marijonų leidiniai buvo orientuojami į jaunesnio ir mokyklinio amžiaus skaitytoją. Knygelės buvo para-

šytos vaikams nesudėtinga kalba. Mažiesiems skaitytojams skirti leidiniai turėjo aiškią religinę orientaciją, dažnai juose buvo aprašomos šv. Velykos, šv. Kalėdos, šv. Komunija. Šios srities leidyba priklausė ne vien nuo leidėjų. Visą vaikų literatūros repertuarą kontroliavo Švietimo ministerijos Pradinių mokyklų departamentas. Jis rūpinosi mokyklinio amžiaus vaikų lektūra, todėl leidėjai leisdavo tik tai, ką jiems rekomendavo Švietimo ministerija ir kas turėdavo paklausą.

Daugelyje prozos leidinių atsispindi didaktinės mintys, pagrįstos religinėmis nuostatomis. Jono Rakicko verstoje J. Spillmanno knygoje *Baisus Plantatorius (Palaiminti Gailestingieji)* (1936) pasakojama apie Haičio saloje vykusį negrų sukilimą. Knygoje atskleidžiamas plantatorių nesąžiningumas, negailestingumas ir žiaurumas. K. Zajančausko išverstoje apysakoje *Maronas jaunasis Libano didvyris* (1930 [1931]) pasakojama apie kovotoją, už savo įsitikinimus, tikėjimą ir laisvę. Tai karžygys, kuris už savo neišsižadėtus siekius buvo grasinamas nužudyti, tačiau nepaisydamas to visada tvirtai sakydavo: „krikščionis esu, krikščionis ir mirsiu!“. J. Paškevičiaus išverstoje P. Kellerio knygoje *Trys žiedai* (1936, 1939) atskleidžiamas žiaurumas negimusio kūdikio atžvilgiu. Leidėjų teigimu, tai „vienas iš geriausių ir tobulai pavaizduojančių to žiaurumo baisias pasekmes ir niekšybę“ [6] marijonų leidinių. Adomo Keraičio leidinyje *Mano pasakėčios* (1937) vaikams pateikiama daug prasmingų minčių, pamokymų. J. Kuzmickio verstoje F. Lazarusōwnos knygoje *Mūsų mokykla* (1938) sudėti pačių mokinių parašyti išgyvenimai, nutikimai. Justino Piliponio apysakoje *Iš mano raisto* (1930) pasakojama apie kaimo jaunuolio gyvenimą. Autorius siekia parodyti doro jaunuolio, kuris, kaip teigia leidėjai, „beskaitydamas nešvarios minties knygas, tapo nelaimingo, sulaužyto gyvenimo auka“ [50]. Autorius siekia parodyti jaunimui, kad netinkamos spaudos skaitymas daro neigiamą įtaką asmenybės raidai.

Petro Kondroto knygelėje *Adelė šeimininkė ir Algis tinginėlis* (1938) didaktine forma pateikiamas vaidinimėlis, kuriame vaikai mokomi, kaip reikia viską užsidirbti, nes už tinginiavimą nieko neduodama ir lygiai tuo pačiu atsilyginama. Autorius parodo dorą ir darbščią mergaitę Adelę ir visišką jos priešingybę – tinginį Algį. T. S. Arthuro *Dešimt metų smuklėje* (1938) pasakojama apie girtuokliavimo žalą žmogui. Didelio susidomėjimo sulaukė J. Staubo *Kalėdų laimė* (1931). Vaidinime vaizduojamas negailestingas ir šiurpus neturtingųjų gyvenimas, tačiau artėja šv. Kalėdų diena, per kurią visai netikėtai jiems nusišypsuoja laimė. Autorius nori įteigti, kad dažnai būna sunku, tačiau tokiu metu reikia nepalūžti. Ypač populiarūs buvo šio žanro ypač buvo rašytojo J. Kuzmickio parašyti prozos kūriniai *Be mamytės* (1934), *Kalėdų eglutė* (1939), *Kalėdų karalaitė* (1934). Kitoje šio autoriaus knygelėje *Velykų dovanos* (1939), skirtoje šv. Velykų vaidinimui, atskleidžiamas Velykų džiaugsmas. Tarp išleistų vaikams dramos veikalėlių šio autoriaus kūriniai buvo bene patys geriausi – nedideli, paprasti ir svarbiausia – lengvai suprantami mažiesiems skaitytojams.

Marijonų leidinių repertuare pasitaiko ir tradicinių informacinių leidinių – katalogų. Jų buvo išleista šeši. Šie katalogai skirti reklamuoti marijonų spaustuvės išleistus leidinius. Knygų aprašymai juose suskirstyti pagal sistemą, kuria raudojosi beveik visi to meto leidėjai. Kataloguose buvo šie pagrindiniai skyriai: religinės knygos, maldos ir giesmės, didžiųjų vyrų ir šventųjų gyvenimai, romanai ir apysakos, vaidinimai ir eilėraščiai, vaikų literatūra, vadovėliai mokykloms, istorinės ir informacinės knygos. Leidiniai metodiniu atžvilgiu buvo prasti, o rengiant naujus nebuvo atsižvelgiama į jau išleistusius, informacija nevienodinama; trūksta knygų leidimo metų, ne visur nurodomas autorius ir iš kokios kalbos versta. Informaciniuose pateikiamas knygas galėdavo parsisiųsdinti užsienio lietuviai. Nors katalogai parengti netobulai, tačiau jie turėjo informacinę paskirtį.

Tarpukario Lietuvos visuomenėje ypač populiarūs buvo kalendoriai. Knygos istorijos tyrinėtojo Domo Kauno nuomone, tai buvo „savotiškos enciklopedijos, literatūrinio almanacho ir praktinio ūkio vadovo derinys“ [19]. Jų marijonai išleido devynis. Palyginti su kitais leidėjais, tai nedaug. Suaugusiesiems leisti kalendoriai buvo sieniiniai, kas mėnesį nuplėšiami. Dažniausiai jie buvo *Šaltinio* ir *Šaltinio* priedai. *Šaltinio* kalendoriuje *Juoktis sveika* (1936) pateikiama informacija apie Katalikų bažnyčios didžiąsias ir kilnojamąsias, valstybines ir žydų šventes. Skaitytojai galėjo rasti daug orų spėjimų, sužinoti mėnulio fazes. Tradiciškai buvo nurodomos religinių vardų, švenčių dienos. Kalendoriuje spausdinti ir juokai, reklaminiai skelbimai apie įvairių firmų gaminamas ar parduodamas prekes. Liturginiame 1939 m. kalendoriuje aiškinama religinių švenčių, bažnytinių spalvų reikšmė, pasninkų prasmė ir t. t. Marijonai kalendorius leido ir vaikams. Mažieji skaitytojai galėjo rasti informacijos apie Bažnyčios hierarchiją, Lietuvos vyriausybę, susipažinti su įvairiomis šventėmis. Kaip ir visuose kalendoriuose, čia buvo rašoma įvairiomis temomis.

Kalendoriai atliko šviečiamąjį, auklėjamąjį ir propagandinį vaidmenį visuomenėje. Jų pagrindinis tikslas buvo nenutolti nuo religijos skleidžiamų tiesų ir jas pateikti skaitomoje literatūroje.

Leidėjai honorarus už kūrinius mokėdavo labai skirtingai. Tai priklausydavo nuo įvairių veiksnių. Žinoma, pagrindiniu kriterijumi buvo laikomas autoriaus vertimo lygis. Dažnai autoriai leidėjams nurodydavo pageidaujamo honoraro dydį, su kuriuo ne visada būdavo sutinkama. Justinas Klumbys už *Jurgis Frasati* knygą prašė 200 Lt honoraro ir 50 egzempliorių knygomis [17]. Kiti archyviniai duomenys rodo, kad honorarai buvo kitokie, pavyzdžiui, rašoma, kad buvo sumokėta 150 Lt ir 25 egzemplioriai [17]. Rankraščio autorius teiraujasi, „[...] kodėl tik 150 litų, o ne 200 kaip aš esu prašęs? [...] Bet jei neklystu, mes panašaus susitarimo nesame padarę. Todėl greičiausiai Jūs suklydot. [...] Todėl aš prašyčiau, kad man būtų dar pridėta 50 litų ir 25 egzemplioriai [...]“ [17]. Dažnai būdavo ir taip, kad leidinio rankraštis atsiunčia-

mas paštu ar perduodamas per kitą asmenį. Todėl kartais ir iškildavo įvairių nesusi-pratimų dėl honoraro už atliktą darbą.

Marijonai daug dėmesio skyrė savo leidinių kokybei, reikalaudami iš vertėjų, kad šie kuo sąžiningiau atliktų savo darbą. Leidėjai ne visada pasitikėdavo vertėjo kompetentingumu. Spausdinimo darbų greitį dažnai pristabdydavo tai, kad vertėjai ir autoriai laiku nepristatydavo rankraščių. Pavyzdžiui, kun. J. Povilonis *Pilkojo Pono* vertimo rankraštį leidėjams buvo prižadėjęs įteikti 1938 m. rugpjūčio 1 d. [22], tačiau tų pačių metų pabaigoje leidėjams buvo atiduoti tik pirmieji vertimo puslapiai. Kai kurių vykdytojų nepareigingumas, nesilaikymas susitartų terminų atsipirkdavo gana kruopščiai parengtų tekstų rankraščiais. Kun. J. Poviloniui už *Pilkojo Pono* romano vertimą leidėjai buvo pasiūlę 350 Lt [22] honoraro. Vykdytojas buvo atsiuntęs šio romano vertimo pradžią, kurią įvertinę užsakovai atsakydami laiške teigė, kad „[...] rodos ir be taisymo galės apsieiti, nes Jūsų stilius ir kalba yra gana sklandi ir graži“ [22]. Tokių vertėjų buvo maža. Prie daugelio pristatytų rankraščių dažnai redaktoriai turėdavo nemažai paplušėti, kad tekstas būtų siūlomas skelbti.

Spaudai rengiamus leidinius peržiūrėdavo cenzoriai. Pirmiausia leidinio rankraštis patekdavo į vienuolijos vyresniojo įsakymu paskirto cenzoriaus rankas. Kruopščia ir išsamia religine cenzūra leidinio recenzavimas nesibaigdavo. Vėliau leidinį skaitydavo ir pagal priimtus Lietuvoje spaudos įstatymus tikrindavo apskrities viršininko įgaliotas cenzorius.

Pirmuoju nepriklausomybės laikotarpiu leidyklų knygų tiražai nebuvo dideli. Vidutiniškai būdavo išleidžiama 2500–3500 egzempliorių tiražu. Tai priklausydavo ir nuo leidinio paskirties, ir nuo kainos. Jei ji būdavo pernelyg didelė, tai prekyba vykdavo labai lėtai, jei ji būdavo maža ir pasitelkiama plati reklama visuomenėje, leidinio egzemplioriai tiesiog ištirpdavo. To paskatinti leidėjai pradėdavo rengti antrą, o kartais net trečią ir ketvirtą kartotinius leidimus. Taip buvo atsitikę su maldaknyge *Švenčiausiosios Panelės Rožančius*, kuri sulaukė net keturių leidimų (1929, 1930, 1933, 1937 m.). Marijonai, atiduodami spaustuvei N. Skurskio knygelę *Aš apaštalas*, 1936 m. jau buvo paskelbę *Šaltinyje* informaciją, kad dar neišspausdinta, bet jau turi apie 5000 egz. [15] užsakymų. Taigi leidėjai turėdavo apsispręsti, kokio turinio ir paskirties leidinius geriausiai apsimoka leisti.

Leidėjai didžiudamiesi teigė, kad serijos *Kristui ir bažnyčiai* leidiniai 1935 m. sudarė 100 000 egz. tiražą [8], 1936 m. pradžioje leidėjai spaudoje rašė, kad pradėjo spausdinti antrą 50 tūkstančių egz. tiražą [25]. Sausį ir vasarį šios serijos leidiniais ypač domėtasi, nuo leidimo pradžios jų iš viso Lietuvoje pastoraciniais tikslais buvo išplatinta 33 550 egz. [46]. Religinio turinio leidinių sėkmingą leidybą nulėmė keletas veiksnių. Tuo metu Lietuvoje nebuvo daug institucijų, kurios specializavosi leisti tokios krypties literatūrą, o marijonų leidiniai buvo parašyti gana neblogo kalba. Tuo ypač buvo patenkinti kaimo žmonės. Paprastas didaktinis religinis tekstas buvo ypač

prieinamas skaitytojams. Todėl marijonų vienuolija tokius leidinius leisdavo gana dideliais tiražais. Šio turinio knygos pasirodydavo nuo 3000 iki 10 000 egz. tiražu. Prozos kūrinių tiražai buvo mažesni – nuo 1500 iki 3000 egz. Vaikams skirti dramos kūriniai būdavo leidžiami nuo 1000 iki 4000 egz. tiražu. *Marijos vaiko kalendorius* 1933 m. buvo išleistas 25 000 egz. tiražu, ir leidėjams jį realizuoti nebuvo sunku. Kalendoriai buvo vieni iš labiausiai perkamų leidinių.

Šie keli pavyzdžiai rodo, kad Marijampolės marijonų vienuolyno leidėjams pavyko rasti savo nišą ir leisti tai, ko pageidauja eiliniai skaitytojai, orientuoti į jų poreikius ir galimybes, atsižvelgiant į kainą, kurią galėtų sumokėti paprasti miesto ir kaimo žmonės už vienokį ar kitokį leidinį. Tačiau nebuvo pamirštas ir leidinių estetiškas bei mokslinis lygis.

Leidinių autoriai

Tarp marijonų vienuolių buvo daug talentingų rašytojų, poetų, dramaturgų, vertėjų. Su vienuolynu bendradarbiavo ir marijonų spaustuvėse leido daugelis žymių to meto Lietuvos visuomenės žmonių. Iš jų paminėtini dr. Kazimieras Matulaitis, teisininkas E. Turauskas, agronomas V. Totoraitis ir daug kitų veikėjų, palikusių ryškų pėdsaką ne tik spaudos istorijoje, bet ir visoje kultūrinėje bei šviečiamojoje veikloje. Su marijonais nemažai bendradarbiavo lietuvių poetai J. Augustaitytė-Vaičiūnienė, B. Brazdžionis, M. Grigonis, J. Kuzmickis, V. Mykolaitis-Putinas ir kt.

Marijonų vienuoliai ir kunigai pasižymėjo ne tik kaip marijonų spaustuvės leidinių autoriai, bet ir kaip redaktoriai, spaudos organizatoriai, todėl jų veiklą reikėtų apibūdinti išsamiau. Tačiau ne apie visus autorius pavyko rasti pakankamai informacijos apie svarbiausius jų veiklos bei kūrybos faktus.

Daugiausia Marijampolės marijonų vienuolyno spaustuvėje buvo išleista Jono Gylio leidinių (iš viso 14). Tačiau apie šio autoriaus veiklą Lietuvoje galima pasakyti mažai. Žinoma tai, kad jis buvo kunigas, marijonų vienuolis, rašęs daugiausia dorovės klausimais. Turime duomenų tik apie J. Gylio gyvenimą ir veiklą Čikagoje. Lietuvoje gyveno 1937–1940 metais. Marijonų spaustuvėje buvo išleisti šie jo leidiniai: *Amžinoji tėviškė* (1939), *Aš visada tikiu* (1939), *Dangaus ir laimės šaltiniai* (1939), Dievo buvimo įrodymo trilogija – *Gamtos knyga* (1939), *Sąžinės knyga* (1939), *Apraiškimo knyga* (1939); *Kryžius veda į laimę* (1940), *Popieriniai ginklai* (1939), *Nematomoji akis* (1939), *Per kryžių į šviesą* (1940), *Po kryžiaus ženkle* (1940). Nemažai J. Gylio straipsnių pasirodė ir to meto periodinėje spaudoje.

Leidinių skaičiumi išsiskyrė ir Adomas Jasenauskas (1884–1944). 1909 m. baigęs Seinų seminariją buvo įšventintas į kunigus, Seinuose ėjo vikaro pareigas, tačiau apie 1925 m. jų atsisakė, įstojo į Marijampolės marijonų vienuolyną. 1928–1933 m. jis buvo Marijampolės parapijos klebonas, 1933–1938 m. ėjo Ukmergės marijonų vie-

nuolyno vyresniojo ir bažnyčios rektoriaus pareigas. 1939–1941 m. Panevėžyje buvo marijonų noviciato mokytojas. Daug prisidėjo prie marijonų leidybinės veiklos. 1928–1931 m. buvo *Šaltinėlio* ir *Marijampolės parapijos* laikraštėlių redaktoriumi. Daug dėmesio skyrė bendravimui su vaikais. 1931 m. įkūrė Marijos vaikų sąjungą ir jai vadovavo. Sukūrė šios sąjungos himną, rašė giesmes ir kūrė joms muziką. Leido sąjungos informacinius lapelius. Minėtinos šios A. Jasenauskio parengtos knygelės: *Adventas* (1938), *Didžioji savaitė* (1939), *Kalėdų metas* (1938), *Malonės metas* (1939), *Priešgavėninis metas* (1939), *Sekminės* (1939), *Žolinė* (1939), *Marija bažnyčios gyvenime* (1939), *Šventas Antanas Paduvietis* (1936).

Įvairiose srityse taip pat pasižymėjo Pranciškus Petras Būčys (1872–1951) [4]. Marijampolės gimnazijoje mokėsi 1883–1889 m., o 1890 m. įstojo į Seinų kunigų seminariją. Ten mokydamasis žadino klierikų tautinę savimonę, organizavo įvairius jų susibūrimus. 1895 m. įstojo į Petrapilio dvasinę akademiją. Už parašytą darbą „De papa Honorio et Sexto Consilio Oecumenico“ 1898 m. jam buvo suteiktas teologijos kandidato laipsnis. Vėliau Fribūro universitete studijavo teologijos mokslus, parašė ir apgynė istorinę apologetinę tezę apie šv. Stanislovą (lenkų k.). 1901 m. gavo teologijos daktaro laipsnį, po to Petrapilio dvasinėje akademijoje profesoriavo skaitydamas apologetikos paskaitas. Kun. Pr. P. Būčys buvo iniciatoriumi ir organizatoriumi Katalikų pedagogų draugijos, daug jėgų ir laiko atidavė *Petrapilio metraščio arba kalendoriaus* (1905–1906) redagavimui. 1905 m. jis paskirtas ir Didžiojo Vilniaus Seimo pirmininku, Petrapilio dvasinės akademijos prorektoriumi, vėliau ir rektoriumi.

1906 m. viduryje gavo marijonų vienuolijos generolo įsakymą vykti į Čikagą (JAV). Buvo lietuvių parapijos klebonas, šv. Kazimiero seserų vienuolyno kapelionas ir jų akademijos religijos mokytojas, ėjo dienraščio *Draugas* redaktoriaus pareigas (1918 12 01–1921), o 1920 m. ten įsteigė naują savaitraštį *Kristaus Karaliaus laivas* [69].

Vienuolijos generolo kun. J. Matulaičio įsakyму 1921 m. iš Amerikos turėjo sugrįžti į Lietuvą. Sugrįžusiam Pr. P. Būčiui buvo pavesta parengti Kauno universiteto Teologijos fakulteto studijų programą, kurią jis Romoje pristatė popiežiaus Studijų Kongregacijai. 1922 m. vasario 16 d. įkūrus Lietuvos universitetą, Pr. P. Būčys buvo paskirtas Teologijos-filosofijos fakulteto Fundamentalinės teologijos katedros vedėju, profesoriumi. Be šių pareigų, įvairiais tarpsniais jis ėjo fakulteto dekaną, universiteto prorektoriaus, rektoriaus pareigas. Net ir turėdamas daug pareigų, jis nuolat skelbė straipsnius periodinėje spaudoje, ypač *Šaltinyje*, *Šaltinėlyje*, *Tiesos kelyje*, *Ryte* ir kt.

1927 m. mirus marijonų generolui arkivyskupui J. Matulaičiui, kapitulos susirinkime Vilnuose (Latvijoje) Pr. P. Būčys išrenkamas marijonų vienuolijos generolu. Jo dėka Lietuvoje, Latvijoje ir JAV buvo įkurti nauji vienuolynų namai. Eidamas šias pareigas kun. Pr. P. Būčys parengė instrukcijas vienuolijos parapijų nariams, saviuoklos statutus ir brolių pasauliečių apaštalavimo taisykles. Kaip Lietuvos marijonų

vienuolyno atstovas dažnai dalyvaudavo įvairiose šalyse vykstančiuose eucharistiniuose kongresuose, būdavo atsakingas ir už organizuojamas misijas.

Marijampolės marijonų vienuolyno spaustuvėje buvo išspausdintos šios Pr. P. Būčio parengtos reikšmingos knygos: *Lurdo stebuklas: Petras Ruderis...* (1937), *Pabuskite girtieji* (1939), *Šventoji Dvasia arba katalikų tikybos išdėstymas apie Šv. Dvasią ir jos veikimą bažnyčioje* (1932), *Švenč. P. Marijos apsirėšimai Liurde* (1934), *Pasiakbėjimai apie sielą* (1930), *Tėvų teisė ir pareiga auklėti vaikus mokykloje ir namie* (1928), *Trumpas teologijos enciklopedijos kursas* (1925). Pr. P. Būčio knygos buvo spausdinamos ne tik marijonų spaustuvėje. Minėtinos šios: *Trumpa apologetika* (1922, 3 leid. 1926), *Fundamentalinis teologijos kursas* (1923, 2 leid. 1926), *Rekolekcijos kunigams* (1925), *Trys pamokslai apie girtybę* (1925, 2 leid. 1939), *Rusai stačiatikiai ir sentikiai Lietuvoje* (1936).

Savo parengtų ir marijonų spaustuvėje išleistų leidinių skaičiumi išsiskiria Norbertas Skurskis (1904–1972) [24], 1932 m. įšventintas į kunigus. Ilgą laiką jis ėjo Panevėžio marijonų vienuolijos viršininko pareigas. Nuo 1942 m. buvo paskirtas Vilniaus kunigų seminarijos profesoriumi. 1950 m. buvo ištremtas į Sibirą, kur 10 metų kalėjo pataisos darbų lageryje. Sugrįžęs kunigavo Vilniaus vyskupystėje. Išleido šias religinio turinio knygeles: *Atlaidai: maldos ir pratybos* (1936), *Aš apaštalas* (1936, 1937), *Neapdraustos sielos* (1938), *Savo kojomis: jaunimui, ypačiai mokslą einančiam...* (1938), *Šv. Komunija – sielos maistas* (1936), *Tikiu* (1936, 1937).

Tarp aktyvesnių autorių minėtinas ir Kajetonas Zajančkauskas (1904–?). 1926 m. įstojo į marijonų vienuoliją. 1932 m. buvo įšventintas į kunigus. Praėjus keletui metų suprato, kad kunigystė nėra jo pašaukimas. Tačiau, kad ir nebuvo kunigas, rašė daug įdomių ir originalių kūrinių, pasižyminčių stipria katalikiška dvasia. Marijampolės marijonų spaustuvės išleistos šios jo knygos: *Jo ekscelencija Arkivyskupas Pr. Karevičius, M.I.C.* (1936), *Marija ir mūsų tauta* (1936), *Mūsų paguoda: Šv. Jėzaus širdies penktadieniai ir maldos* (1936, 1939), *Nuo piemenėlio iki arkivyskupo: Jurgio Matulevičiaus biografija* (1939), *Švenčiausioji Jėzaus širdis* (1938), *Vyrai, kurkime naujus laikus* (1936).

Tarp marijonų vienuolyno išleistų leidinių yra septyni kunigo, marijono, rašytojo Juozo Mačernio (1891–?) [27] leidiniai. Jis mokėsi Palangos gimnazijoje. Pirmojo pasaulinio karo metais gyveno Vokietijoje. Grįžęs iš užsienio dirbo mokytoju Kaune. Studijavo Ženevos (Šveicarija) pedagoginiame universitete. 1927 m. baigė Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakultetą. Dirbo Telšių mokytojų ir kunigų seminarijose. Redagavo Telšių *Žemaičių Prietelį* ir esperantininkų laikraštį *Litova stel*, rašė, redagavo ir vertė knygas. Vienuolynas išleido šias J. Mačernio knygeles: *Garbinga būti tikram katalikui* (1930), *Gyvybės atsiradimas* (1930), *Mirusieji gyvena* (1935), *Paslaptingoji rykštė: tik atsitiktinumai ar baudžianti Dievo ranka?* (1935, 1936), *Tarp gyvenimo ir mirties* (1936), *žmonijos pradžia ir galas* (1931). 1944 m. J. Mačernis pasitraukė į Vakarus.

Minėtinas ir rašytojas Jonas Kuzmickis (1913–1982) [57]. Jis yra baigęs Kauno kunigų seminariją, ėjo Kauno kapeliono pareigas, dirbo mokytoju, o laisvu laiku kartu redagavo ir vaikų žurnalą *Žvaigždutė*. Ypač daug rašė religijos, istorijos, filosofijos ir literatūros klausimais įvairioje periodikoje. Dažnai spaudoje pasirašinėjo Gailiaus slapyvardžiu. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, o 1947 m. apsigyveno Bratforde (Anglija).

Marijonai išleido šiuos kūrinius vaikams: *Be mamytės* (1934), *Kalėdų eglutė* (1939), *Kalėdų karalaitė* (1934), *Su angelu sargu* (1935), *Taduko kalėdos* (1937), *Vėlykų dovanos* (1939), *Vėlykų zuikučiai* (1939).

Marijonų vienuolijos ir Suvalkijos istoriniams tyrinėjimams ypač daug nusipelnė Jonas Totoraitis (1878 12 24–1941 06 21) [62]. 1885 m. jis įstojo į Marijampolės gimnaziją. Vėliau studijavo Seinų kunigų seminarijoje. 1895 m. išventintas į kunigus. Studijų laikais labai domėjosi istorija, rašė straipsnius ir knygas apie Lietuvos istoriją ir įžymius asmenis. Fribūro universitete parašė disertaciją *Lietuva karaliaus Mindaugo valdžioje iki 1263 m.* Ją apgynęs 1904 m. įgijo filosofijos daktaro laipsnį [48]. Sugrįžęs iš Šveicarijos išvyko į Daukšius. 1905 m. dalyvavo Didžiajame Vilniaus Seime. Gyvendamas Seinuose dirbo kunigų seminarijos dvasios tėvu, redagavo *Šaltinį*.

Kun. J. Matulaičiui atnaujinus marijonų vienuolyną, J. Totoraitis vienas iš pirmųjų panoro duoti vienuolio įžadus. Pirmojo pasaulinio karo pradžioje buvo priverstas pasitraukti į Rusiją. Po kiek laiko su bendraminčiais paslapčiomis per Suomiją ir Švediją sugrįžo į Lietuvą. Tėviškėje pradėjo kultūrinę ir šviečiamąją veiklą. 1917 m. dalyvavo lietuvių konferencijoje Vilniuje. J. Totoraitis buvo Seinų Žiburio ir Marijampolės gimnazijų vienas iš steigėjų, pastarosios direktoriaus pareigas ėjo iki 1937 m., dėstė istorijos pamokas, 1923–1937 m. profesoriavo Kauno universiteto Teologijos-filosofijos fakultete, 1930–1933 m. buvo Lietuvos marijonų provincijolas, 1937 m. išrinktas Marijampolės marijonų seminarijos rektoriumi. Be straipsnių periodinėje spaudoje, daugiausia rašė knygas istorijos tema. Nemažai jų buvo išleista marijonų spaustuveje: *Lietuvos Jeruzalė* (1937, 1938), *Zanavykų istorija* (1929), *Žemaičių Kalvarija* (1937), *Marijampolės kunigų marijonų vienuolynas* (1924), *Mindaugas Lietuvos karalius* (1932), *Vyskupas Jurgis Tiškevičius* (1939), *Vytautas katalikas* (1930), *Jau-nimo globa ir jo susivienijimai* (1911), *Lietuvos atgimimas* (1912), *Naujųjų amžių istorija* (1923), *Viduramžių istorija* (1926, 2 leid. 1930). J. Totoraitis parašė dar ir šias knygas: *Dešimties (ir 60) metų Rygiškių Jono gimnazijos sukaktuvės* (1928), *Sūduvos Suvalkijos istorija I* (1938). Antrasis šios knygos tomas liko tik rankraštyje. J. Totoraitis nespėjo galutinai parengti ir leidinio *Seinų seminarijos likimas per karą ir lietuviškos seminarijos įsteigimas po karo, Marijonų vienuolija nuo 1864 m. iki atgaivinimo*. Dalis šio rankraščio buvo išspausdinta laikraštyje *Tiesos kelyje*.

Tarp autorių ypač pasižymėjo ir arkivyskupas Jurgis Matulaitis (1871 04 13–1927 01 27) [13]. 1883 m. jis baigė pradžios mokyklą. Pusbrolio Jono Matulaičio, gyvenančio ir

dirbančio Kielcų gimnazijoje Lenkijoje, padedamas ir raginamas įstojo į šiam mieste veikiančią kunigų seminariją. Iš Varšuvos kunigų seminarijos, kaip išskirtinių gabumų buvo išsiųstas mokytis į Petrapilio dvasinę akademiją. Ją „1899 baigė teol.[ologijos] magistro laipsniu su aukščiausiu pažymiu ir pastaba – pirmas (summa cum laude cum nota primus), gaudamas aukso medalį“ [16]. Studijų metais daugiausia rašė spaudoje, nuolat dalyvaudavo įvairiuose lietuvių sambūriuose. Vėliau studijavo Fri-būre, ten parašė disertaciją *Rusų teologų mokslas apie pirminio teismo būklę* (1902), sulaukusią aukščiausio įvertinimo. Darbas buvo išleistas Krokuvoje ir labai sudomino teologus.

J. Matulaitis 1909 m. davė slaptus vienuolio įžadus. Iš Romos gavo visus dokumentus marijonų vienuolijai atgaivinti. Petrapilio akademijoje įsteigė slaptą marijonų naujokyną, kurį vėliau perkėlė į Fribūrą. 1913 m. iškeliavo į Ameriką. Čikagoje įkūrė marijonų namus. 1918 m. paskirtas Vilniaus arkivyskupu, o 1925 m. popiežiaus Pijaus XI – apaštališkuoju vizitatoriumi Lietuvai. Jo dėka buvo sudaryta Lietuvos bažnytinė provincija; jos įsteigimo bulę – *Lituanorum gente* – popiežius Pijus XI paskelbė 1926 m. balandžio 4 d. J. Matulaitis parengė ir išleido marijonų vienuolijos veiklą reguliuojančias konstitucijas: *Marijonų kongregacijos konstitucija = Constitutiones congregationis [! congregationis] clericorum regularium marionorum sub titulo immaculatae conceptionis beatissimae virginis mariae* (1937), *Marijonų vienuolijos konstitucija arba įstatai* (1928), *Instrukcijos bei nurodymai N. Pr. Šv. P. Marijos arba Marijonų vienuolijai* (1928 [1929]), taip pat dorovės ir lektūros knygeles: *Mąstymas, arba Meditacija: iš arkiv. Jurgio Matulevičiaus M.I.C. lotyniškų raštų* (1928), *Pagalba mirusiems: gailėstingi darbai už mirusiųjų vėles skaistykloje* (1928).

J. Matulaitis mirė sulaukęs vos 56 metų. Palaidotas Kauno arkikatedroje, o 1934 m. spalio 24 d. perkeltas į Marijampolės parapijos bažnyčią. 1987 m. birželio 28 d. popiežius Jonas Paulius II arkivyskupą Jurgį Matulaitį paskelbė palaimintuoju.

Leidinių poligrafinė kultūra

Leidinių išvaizdą lemia techniniai (spaustuvių įrengimai, dažai, popieriaus kokybė ir kt.) bei meniniai (dailininkų dalyvavimas apipavidalinant viršelį, iliustracijų parinkimas ir maketavimas, teksto, paraščių nustatymas, šriftų parinkimas ir kt.) veiksniai. Daug įtakos turi tradicijos ir spaudos darbuotojų kvalifikacija.

Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 m. galima išskirti du lietuviškos knygos poligrafinio ir meninio apipavidalinimo raidos laikotarpius. 1918–1928 m. leidinių išvaizda rūpintasi tikrai nepakankamai, nebuvo kreipiamas deramas dėmesys į leidinių apipavidalinimą. Tai priklausė nuo prastos poligrafinės bazės ir didelių atlikimo darbų kainų. Šios tendencijos buvo gana ryškios ir Marijampolės marijonų vienuolyno leidybinėje veikloje. Leidiniams nuolat naudotos tos pačios vinjetės ir papuošimai.

Šriftai visiškai neatitikdavo leidinio paskirties. Daugumos vaikams išleistų knygelių iliustruotas tik viršelis. Tačiau jau nuo ketvirtąjo dešimtmečio antros pusės ėmė gerėti popieriaus kokybė, o kartu ir meninis leidinių apipavidalinimas.

Prie Marijampolės marijonų vienuolyno spaustuvės veikė ir knygrišykla. Joje leidiniai būdavo įrašami nepriekaištingai ir profesionaliai. Knyga *Arkivyskaupui J. Matulaičiui atminti* (1933) buvo išspausdinta gerame popieriuje ir įrašta į odą. Viršelyje ir nugarėlėje išpaustos paaukuotos raidės. Tai vienas geriausiai apipavidalintų leidinių. Tikinčiųjų pageidavimu maldaknygės dažnai būdavo įrašomos į odą, pavyzdžiui *Motina meilingoji* (1938). Marijonų leistas *Liturgines mišias* (1939, 4 t.) katalikai galėjo įsigyti įraštas atskirais tomeliais arba atskirais leidiniais. Kai kurie leidiniai būdavo įrašami ir į kolenkorą. Knygos blokas nudažomas raudonais dažais ir išpaudžiamos auksinės raidės. Ne visus leidinius leidėjai išspausdindavo gerame popieriuje, dažniausiai jie keliose vietose būdavo susegami tik sagtelėmis. Vienuolyno spaustuvės knygrišykla atlikdavo ne tik savo leidinių įrašymo darbus, bet ir priimdavo užsakymus iš kitų.

Iš geriau apipavidalintų leidinių minėtina Vincento Padolskio *Kelionės į šventąją žemę I dalis Iš Romos į Jeruzalę* (1938). Knyga išleista kietais viršeliais, joje gausu nuotraukų, kurios iš kitų išsiskyrė gera kokybe. Čia buvo galima rasti ir žemėlapių. J. Kuzmickio knygelė *Palaimintais keliais* (1934) apipavidalinta daug geriau ir profesionaliau nei kitos. Joje įdėtos iliustracijos neprastos, dominuoja dvi spalvos. Tekstas yra juodos spalvos, o pavadinimai ir pirmos inicialinės raidės – raudonos spalvos. Toks klasikinis spalvų derinys skaitytojui būdavo daug mielesnis ir patrauklesnis. Pijaus Kirvelaičio vadovėlis *Katalikų dorovės mokslas* (1929) įraštas į minkštus viršelius. Tekstui naudojami trijų dydžių šriftai. Knygos pavadinimas yra pateikiamas dideliu pajuodinti šriftu. Toks teksto išskyrimas buvo ypač reikalingas mokomiesiems leidiniams. Tekstas buvo parašytas dideliu šriftu, kaip temos formulavimas ar jos pavadinimas. Vidutiniu šriftu buvo pateikiamas tekstas tam tikra tema, o pačiu smulkesniu šriftu – teksto paaiškinimas ar papildymas įvairiais faktais. Toks šriftų išskyrimas ypač padėdavo gimnazistams greičiau suvokti pateikiamą informaciją.

Periodinių leidinių pirmieji puslapiai tradiciškai būdavo papuošti nuotraukomis, vaizdais iš svarbesnių religinių ar Lietuvos valstybinių švenčių minėjimo.

Spaustuvė daug dėmesio skyrė knygos formatui. Jis turėjo tenkinti du pagrindinius reikalavimus – estetiškumo ir praktiškumo. Knygos formatą dažniausiai lemdavo jos paskirtis. Iš pradžių formatai būdavo atsitiktiniai. Tačiau 1935 m. buvo priimtas Knygų formato įstatymas, nurodantis tokius formatus: „didysis formatas 24x16 cm; vidutinis formatas 18,75x12 cm; mažasis formatas 16,5x11 cm; mokykliniams vadovėliams formatas 22,5x14,75 cm“ [20]. Vienuolyno leisti maldynai dažniausiai buvo 16,8x10,8 cm ir 19x12 cm formato. „Liturginių mišių“ serija buvo leista 12,5x7,5 cm formatu. Giesmynai daugiausia buvo nedidelio formato – 11,7x8,2 cm. Tačiau Jur-

gio Tilvyčio sudarytas *Giesmynas* (1930) buvo išleistas jau didesniu, 19x12 cm formatu. Dorovės ir moralės lektūros leidinių formatas būdavo labai įvairus. Leidėjai visiškai nesilaikė jokių griežtų leidinio formato taisyklių. Formatai buvo labai nevienodi – 13x8,5 cm, 15x10,5 cm., 16x11 cm, 19x13 ir kt. Matyt, tai daryta popieriaus taupymo sumetimais.

Periodiniai leidiniai

Vienuolynas įvairiu laikotarpiu leido penkis religinius periodinius leidinius: *Šaltinį* (1926 03–1940 06), *Šaltinėlį* (1928–1940), *Marijampolės parapiją* (1930 03 15–1940 04 10), *Spaudos apaštala* (1939 08–1940 06), *Šventųjų bendravimą* 1930 01 01–1933), ir vieną pasaulietinį – *Artoją* (1928–1931).

Šaltinis – katalikiškos krypties žurnalas (tuo metu vadintas ir laikraščiu), daugiausia skirtas Suvalkijos regionui. Vienuolyno leistas *Šaltinis* yra 1906–1914 m. Seinuose, 1915 m. Vilniuje leistojo tąsa [61]. Nuo 1926 m. iki 1940 m. Jis pasirodydavo kartą per savaitę. Leidinį redagavo kun. Vladas Mažonas (ligi 1932 06 04), kun. Kazys Matulaitis (1932 08 20–1933 06 18), trumpą laiką – Kazys Čibiras, vėliau perėmė Jonas Žilinskas. Laikraštis turėjo ir du priedus – *Šaltinėlį* ir *Artoją*, leistą 1928–1931 m. Iki 1937 m. *Šaltinis* buvo 12 puslapių, o nuo 1937 m. išeidavo jau 12–16 puslapių. Pirmieji *Šaltinio* numeriai spausdinti „Šešupės“ spaustuvėje. (Už jo spausdinimą leidėjai mokėdavo tokias sumas: 3200 egz. *Šaltinio* Nr. 30 – 585 Lt [55], 4000 egz. *Šaltinio* Nr. 13 spauda – 630 Lt [55], *Šaltinio* administracijai už 5300 egz. *Šaltinio* Nr. 21 – 735 Lt [55].) Taip pat čia buvo užsakomi smulkūs blankai, ant kurių būdavo rašomi įvairūs raštai arba laiškai. Blankų spausdinimas užsakovams atsieidavo labai pigiai – 3000 egz. kainavo 10 Lt [55].

Šaltinį tradiciškai sudarė šie skyriai: „Šventadienio mintys“, „Iš viso pasaulio“, „Žvilgsnis į kaimą“, „Spauda“, „Teatras ir menas“, „Esperanto kampelis“, „Jaunime, pirmyn“, „Sveikata“, „Namų ūkis“, „Galvosūkiai“ ir kiti; skyriai nebuvo nuosekliai rengiami, jie pasirodydavo tik retkarčiais.

Šaltinio leidimo pradžioje dažnai buvo spausdinami straipsniai apie Marijampolės miesto ir parapijos istoriją. Juose nuosekliai aprašoma miesto formavimosi raida.

Skyrelyje „Šventadienio mintys“ buvo galima rasti savaitės religinį skaitinį. Religiniais klausimais daug rašė Juozas Gobis, dr. Kazimieras Matulaitis, kun. Vl. Mažonas. Pastarasis redagavo straipsnių ciklą „Tolimieji Rytai“. Juose buvo kalbama apie misionierius Rytų kraštuose.

K. Lizdeikos redaguojamame skyrelyje „Žvilgsnis į kaimą“ analizuoti aktualūs kaimo žmonių gyvenimo klausimai. Straipsniuose rašoma, kad pastaruoju metu daug žmonių išvyksta iš kaimo. Čia jie negali rasti nei darbo, nei kultūros. Todėl redaktorius iškėlė mintį, kad reikia rūpintis kaimo žmonių kultūriniu gyvenimu ir švietimu.

Nepamiršta paminėti įžymių žmonių sukakčių: publikuoti tokie straipsniai kaip „Kun. Kazimieras Pakalniškis – Dėdė Antanas: 60 metų amžiaus sukakties“, „12-kai metų išmušus (sausio 27 d.) nuo ark. Jurgio Matulaičio mirties“, taip pat popiežiaus Pijaus XI vainikavimo sukaktims paminėti ir kt.

Skyrelyje „Teatras ir menas“ buvo aptariama, kas yra teatras, drama, tragedija ir pan. *Šaltinio* skaitytojams skelbiami įvairūs konkursai. 1938 m. vasario 16 d. suėjo 20 metų nuo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo. Šiai sukakčiai paminėti buvo surengtas linkėjimų konkursas „20 metų Lietuvos Nepriklausomybei“. Skaitytojai buvo raginami sukurti originalius linkėjimus, ne ilgesnius kaip 20 eilučių. Konkursuose skaitytojai dalyvaudavo aktyviai, atsiųsdavo daug laiškų su įdomiais ir originaliais atsakymais bei mintimis.

Už „Esperanto kampelio“ redagavimą buvo atsakingas Z. Turnevičius. Skyrelio publikuojama informacija buvo labai įvairi. Jame buvo pateikiama nemažai žodžių reikšmių aiškinimų.

Skaitytojai išsamiai supažindinti ir su paties leidinio rengimu. Įdomiai ir informatyviai visą spaudos darbų eigą aprašė nuolatinis *Šaltinio* bendradarbis Kazys Kazokas straipsnyje „Šaltinio vargai“. Šio straipsnio autorius skaitytojus nuosekliai supažindino su visais laikraščio rengimo darbais: visus gautus rankraščius redaktorius turi surūšiuoti, ištaisyti, vėliau perduoti į rinkyklą, kur sumaketuotas tekstas surenkamas ir išspausdinamas; peržiūrėjęs išspausdintus lapus jis perduoda korektoriui taisyti stilių ir klaidas; pataisytas tekstas keliauja atgal į rinkyklą; viską tvarkingai parengus, atiduodama laužytojui; sutvarkęs gražiai tekstą ir parengęs „metalinus“ *Šaltinio* puslapius, juos dar kartą spaudžia ir atiduoda galutiniam korektūros skaitymui; viską sutvarkius, visi 16 puslapių atspaudžiami ant vieno lapo; dar kartą patikrinus, ar nėra pasilikusių klaidų ir ar viskas gerai, prasideda viso tiražo spausdinimas; po to lapai keliauja į lankstyklą; sulankstyti laikraščio lankai paruošiami platintojams ir perduodami skaitytojams, platintojams. Šis K. Kazoko straipsnis yra pats išsamiausias ir geriausiai atskleidžia visus laikraščio rengimo darbus.

Šaltinyje nemažai dėmesio buvo skiriama spaudos istorijai, jos technikai ir platinimui. Dažnai rašyta apie neigiamą „geltonosios“ spaudos įtaką, nurodyti būdai, kaip apsisaugoti nuo tokios spaudos ir jos platintojų.

Kiekvieno numerio dviejuose puslapiuose buvo apžvelgiami pasaulio įvykiai ir pateikiamos tų įvykių nuotraukos. Atskirame skyriuje dažnai buvo skelbiamos žinios iš Vilniaus ir jo apylinkių. Paskutiniaisiais leidimo metais ši informacija pasirodydavo jau kiekviename *Šaltinio* numeryje.

Šaltinio administracija nuo 1938 m. buvo įvedusi naują skyrių „Jaunime, pirmyn“. Laikraščio rengėjai pageidavo, kad jo redaktoriumi būtų pats jaunimas. Jis buvo raginamas siųsti savo poeziją, prozą, mintis, pamąstymus. Šiame skyrelyje buvo galima rasti informacijos apie įvairiose parapijose vykusius jaunimo renginius, pasidalyti

patirtimi ir padėti organizuoti jaunimo susibūrimus, kurti naujas sąjungas, vienijančias katalikišką jaunimą. Jaunuoliai, norintys susirasti draugų arba bendraminčių, galėdavo paskelbti ir savo adresą. Šis skyrius pasirodydavo kiekvieno mėnesio pradžioje išeinančio numerio puslapiuose.

Vertingas buvo *Šaltinio* „Sveikatos“ skyrius, globojamas medicinos specialistų. Jame dažnai buvo aptariami įvairūs sveikatos klausimai ir dominančios ligos. Laikraščio puslapiuose buvo nuolat kalbama apie džiovą, pateikiama ligos istorija, jos atsiradimo priežastys, kodėl ja susergama, praktiškų patarimų, kaip nuo jos apsisaugoti ir gydytis. „Sveikatos“ skyriuje kartais buvo rašoma ir psichologijos tema, dažniausiai apie gyvenimo prasmę ir jo esmę.

Gana didelės apimties, kartais net iki 3 puslapių, buvo skyrius „Kas girdėti“. Jame informacija dar buvo skirstoma taip: „Plačiame pasaulyje“, „Lietuviai svetur“ ir „Lietuvoje“. Pastarajame skyrelyje informacija buvo dėstoma pagal miestus. Plačiausias ir išsamiausias, kaip ir pridera, buvo skirsnis „Marijampolė ir jos apylinkės“. Čia buvo informuojama apie Marijampolės miesto ir jos apylinkės įvykius. Informaciją pateikdavo neetatiniais korespondentais įvairiose apylinkėse dirbę *Šaltinio* bendradarbiai. Atskirą pavadinimą turėjo skyrelis „Marijonų gyvenimo kronika“, išsamiai atskleidavęs vienuolyno gyvenimą.

Nors leidinys daugiausia buvo skirtas religinėms ir moralės tiesoms aiškinti, tačiau nebuvo užmiršti namų šeimininkių ir ūkininkų rūpesčiai. Moterims dažniausiai spausdinti įvairūs patarimai, susiję su namų ruošos darbais. Laikraštyje šeimininkės galėdavo rasti patarimų, kaip auginti daržoves, paruošti pigių vištų lesalą. Vyrams juokų forma nurodoma „Dešimt įsakymų, kaip šerti arklius“. Įdomios informacijos galėjai surasti ir žuvininkystės tema. Pateikta medžiaga buvo ypač aktuali kaimo žmogui, nes ne kiekvienas išgalėjo dominančia tema nusipirkti vienokį ar kitokį leidinį.

Kiekviename numeryje gausiai reklamuojami leidžiami nauji arba jau išleisti marijonų leidiniai. Pristatomi leidiniai dažniausiai apibūdinami trumpomis anotacijomis ir rekomendacijomis, kodėl vertėtų juos įsigyti. „Knygų pasaulio“ skyrelyje buvo atsakoma į skaitytojų klausimus apie spaudą. *Šaltinyje* buvo informuojama ir apie kitų leidyklų išleistus ir atsiųstus paminėti leidinius.

Dirbdamas redaktoriumi, kun. Vl. Mažonas gaudavo labai įvairaus turinio laiškus. Dažniausiai juos rašę kunigai ir mokytojai pateikdavo įvairių siūlymų bei pageidavimų. Antai vienas mokytojas iš Marijampolės rašė, kad „dar kelios dešimtys tūkstančių katalikų kenčia dvasinį badą – tai lenkiškai kalbantieji lietuviai“ [14]. Mokytojas siūlė *Šaltinį* leisti lygiagrečiai lietuvių ir lenkų kalba. Tačiau tokiai rašančiojo nuomonei nebuvo pritarta. Atsakydamas į laišką redaktorius teigė, kad jei *Šaltinis* būtų leidžiamas ir lenkų kalba, be abejonės, būtų daroma didelė žala lietuvių kalbai, o dauguma lenkiškai kalbančių Lietuvos katalikų ją visiškai pamirštų.

Šaltinio administracija gaudavo daug laiškus, kuriuose prašoma atsiųsti pavienius jo numerius ar net visą prenumeratą nemokamai. Kunigai pateikdavo informacijos

apie prašytoją ir patvirtindavo, kad skaitytojas perskaitys, o ne išmes atsiųstąjį leidinį. Gavę vietinių kunigų patvirtinimą, marijonai žurnalą siuntinėdavo daugiausia sunkiai besiverčiantiems seneliams. Veltui *Šaltinį* gauti norėdavo ne tik senyvo amžiaus žmonės, bet ir kaliniai. Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo kapelionas buvo prašęs, kad leidėjai kalėjimo bibliotekai siųstų laikraštį nemokamai. Šį periodinį leidinį kaliniai labai mėgo ir nuolat skaitė. Buvo siūloma redakcijoms keisti leidiniais. Tai buvo daroma su *Sargybos* ir kitomis šalies periodinių leidinių redakcijomis per visus 1927 metus.

Yra duomenų, kad *Šaltiniu* labai domėjosi ne tik Lietuvos gyventojai, bet ir lietuviai išeiviai, gyvenantys Anglijoje, Italijoje, JAV, Lenkijoje ir kituose pasaulio kraštuose.

Šaltinėlis pradėtas leisti nuo 1928 m. du kartus per mėnesį. Iš pradžių jis buvo *Šaltinio* priedas, nuo 1937 m. 16 numerio tapo savarankišku leidiniu, už kurį reikėjo mokėti. Kartą per mėnesį išeidavo 8–12 puslapių iliustruotas *Šaltinėlio* priedas pavadinimu *Marijos gėlės*. Priedo redaktorius buvo kun. A. Jasenauskas. Dažniausiai *Šaltinėlių* sudarydavo šie skyriai: „Religijos“, „Gimtojo krašto keliais“, „Europos didmiesčius“, „Vincuko knygnėlis“, „Naujos knygos“, „Nuotykių skyrelis“ ir kt.

Šaltinėlis, kaip ir *Žiburėlis*, *Žvaigždutė* bei *Vyturys*, buvo orientuoti į pradžios mokyklą bebaigiančius arba pirmųjų gimnazijos klasių mokinius. Visai mažai dėmesio buvo skiriama patiems mažiausiems skaitytojams. Todėl leidėjai pasiskirstė, kas leis laikraštėlius vyresniems, o kas patiems mažiausiems skaitytojams. Buvo nutarta, kad vyresniojo mokyklinio amžiaus vaikams bus skirta *Žvaigždutė*, o marijonų leistas *Šaltinėlis* labiau orientuosis į pradžios mokyklų mokinius.

Leidimo pradžioje *Šaltinėlyje* buvo rašoma vien religine tematika. Nuo 1936 m. į laikraštėlį pradėta dėti ir įvairios pasaulietinės tematikos straipsnių, tačiau išliko nemažai rašinių religijos tema. 1938–1939 m. *Šaltinėlyje* buvo spausdinami linksmi poezijos skaitymai pavadinimais „Petroniukės Navasiukės nuotyčiai“, „Žemaičių zuikelio nuotyčiai“.

Šaltinėlio redaktorius siekė, kad kuo daugiau lietuvių rašytojų bendradarbiautų leidinyje. Pageidauta, kad autoriai siūlytų daugiau lietuviškų kūrinių, o ne vertimų.

Palyginti su kitais vaikų periodiniais leidiniais, *Šaltinėlyje* buvo daug rašoma apie periodiką, knygas ir jų tvarkymą. Skyrelyje „Vincuko knygnėlis“ vaikai buvo mokomi sudaryti savo leidinių katalogą, pateiktas net pavyzdys, kaip tai daryti. Leidėjai siekė ugdyti vaikų meilę knygai, mokė, kaip jas kaupti ir laikyti. Leidinio puslapiuose buvo populiarinama raštijos ir knygos istorija. Vienas iš leidėjų tikslų buvo ugdyti vaikų skaitymo įgūdžius. Matas Grigonis rengė straipsnelių ciklą „Mūsų raštuose pasidairius“ (1939–1940). Jo redaktorius Ad. Jasenauskas siekė supažindinti vaikus su lietuvių rašytojais ir poetais. Kaip jau buvo minėta, šiame laikraštėlyje savo kūrybą skelbė ne tik visuomenei gerai žinomi lietuvių poetai ir rašytojai – J. Augustaitytė-Vaičiūnienė, B. Brazdžionis, bet ir pradedantieji – M. Grigonis, J. Kuzmickis, J. La-

pienis, P. Kondrotas, P. Steponavičius, J. Šiožinys. Skaitytojai būdavo supažindinami su rašytojų biografijomis, nurodomi įdomūs faktai apie jų gyvenimą ir kūrybą. *Šaltinėlis* ragindavo publikuoti savo kūrybą ne tik rašytojus, bet ir pačius vaikus. Jaunieji kūrėjai redakcijai siųsdavo grožinės literatūros kūrinius, pasakojimus, galvosūkius. *Šaltinėlyje* nuolat buvo recenzuojamos vaikams skirtos knygelės. Taip pat jame buvo dedami ir knygų sąrašai su trumpomis anotacijomis. Skyrelis buvo pavadintas „Naujos knygos“. Jame pristatomi rengiami spaundai ir jau išleisti ne tik marijonų leidiniai, bet ir kitų to meto leidėjų.

Šaltinėlio skaitytojai savo laiškuose pageidavo, kad būtų daugiau rašinių apie gimtojo krašto istoriją, istorines vietas, papročius. Todėl 1935 m. buvo pradėtas skelbti J. Kuzmickio redaguojamas straipsnių ciklas „Gimtojo krašto keliais“.

Palyginti daug buvo skelbiama medžiagos ir apie įvairias pasaulio šalis: jų istoriją, papročius ir žmones. 1937 m. J. Kazlauskas rengė straipsnių ciklą pavadinimu „Europos didmiesčiuose“. Tai buvo pažintinio pobūdžio informacija, parašyta vaikams nepriimtiniu stiliumi. Šis straipsnių ciklas labiau tiko vyresniųjų klasių mokiniams. Straipsniuose pateikiama medžiaga gausiai iliustruota.

Šaltinėlyje nemažai dėmesio buvo skiriama vaikų supažindinimui su įžymiųjų Bažnyčios žmonių gyvenimu. Jaunieji skaitytojai gavo daug žinių apie tokias asmenybes kaip arkiv. J. Matulaitis, A. Keraitis-Keravičius ir kt.

Šaltinėlis, kaip ir *Žiburėlis* bei *Žvaigždutė*, rengdavo skaitytojams anketas. Jose buvo tokių klausimų: 1. Kurie skaitymėliai labiau patiko? Kuris rašytojas? 2. Kieno eilėraščiai gražiausi? 3. Ką dėl paveikslėlių taurėtum pasakyti? 4. Kas visai š-ly nepatiko? 5. Ką norėtum savo laikraštelyje rasti?“ Remdamiesi skaitytojų pageidavimais ar skundais leidėjai galėdavo koreguoti laikraščio turinį.

Skaitytojai mėgo skyrelį „Dirbki ir žaiski“. Jame vaikai buvo skatinami dirbti kūrybiškai, lavinamas jų išradingumas, mokoma pasigaminti žaislus ir kt. Populiarūs buvo žaidimų ir galvosūkių skyreliai.

Kiekviename *Šaltinėlio* numeryje skelbta kryžiažodžių. Jais vaikai labai džiaugdavosi. Leidėjai buvo patenkinti vaikų entuziazmu, todėl nusprendė įvesti naują skyrelį „Kalba taškų dėdė“. Čia buvo skelbiamos pavardės vaikų, kurie daugiausia surinkdavo taškų sprendami kryžiažodžius. Jie būdavo apdovanojami įvairiais prizais. Vaikai labai noriai sprendavo kryžiažodžius. Kartais laikraščio redakcija gaudavo net 310 laiškų, iš kurių 102 skaitytojai gaudavo dovanų [18]. *Šaltinėlio* bendradarbiai, žinodami sunkią materialinę leidėjų būklę ir vaikų norą skaityti knygas, įvairiems žaidimams dovanodavo savo kūrinius. Tokie galvosūkių konkursai sulaukdavo ypač didelio vaikų dėmesio. Buvo rengiami ir rašinių konkursai „Į ką aš norėčiau būti panašus“ (1934), „Graži mūsų tėviškė“ (1939) ir kt. *Šaltinėlio* leidėjų organizuoti konkursai suteikdavo daugiau laisvės vaikų kūrybinėms mintims reikštis.

Šaltinėlio redakcija palaikė glaudžius ryšius su savo skaitytojais. Stengtasi atsakyti į visus atsiųstus klausimus. Vaikų periodikos tyrinėtojos Genovaitės Raguotienės duomenimis, *Šaltinėlis* per 1937 m. gavo 1065 laiškus [49].

Marijampolės parapija buvo tėvams marijonams priklausančios Marijampolės parapijos ir šv. Trejybės brolijos laikraštis, leistas Marijampolėje 1930 03 15–1940 04 10 [32]. Leidimo pradžioje jis pasirodydavo kiekvieną savaitę, vėliau – kas dvi. Leidinys išeidavo 18 kartų per metus, o per visą leidimo laikotarpį šio periodinio leidinio pasirodė 143 numeriai [33]. Laikraštis buvo redaguojamas A. Jasenausko, J. Žilinsko, K. Čibiro, Vl. Polonskio, J. Stakausko ir leidėjų dažnai vadinamas „[...] mūsų krikščioniškos šeimos žinonešiu“ [53]. Kiekviename laikraščio numeryje buvo pranešama apie šventes, pamaldas ir kolekcijas, įvyksiančias parapijos bažnyčioje, pateikiamas išsamus bažnytinis kalendorėlis su kiekvienos religinės šventės išsamiu paaiškinimu. Kiekvieno numerio paskutiniuose puslapiuose įdėti išsamūs sąrašai apie gimusius ir pakrikštytus, mirusius ir susituokusius parapijiečius*.

Marijampolės parapijos puslapiuose buvo spausdinami dideli straipsniai įvairia religine tematika, pavyzdžiui, „Gavėnios pasninkas“, „Kodėl aš negeriu“. Juose pateikiamos žymių mokslo ir visuomenės žmonių mintys. Dauguma straipsnių – religinio šviečiamojo arba auklėjamojo pobūdžio. Kun. Antanas Ylius straipsnyje „Vaikai – mūsų ateitis ir Viltis!“ aiškina, kaip auklėti vaikus, kad jie užaugę būtų dori Lietuvos piliečiai. Daug dėmesio autorius teikia nuostatai, kad vaikų negalima „bausti bizūnu“. Keletas straipsnių per metus būdavo skiriama ir įvairioms sukaktims bei progoms paminėti, pavyzdžiui, „Arkivyskupo Matulevičiaus mirties dviliktosioms metinėms“. Kaip ir visuose marijonų leidžiamuose leidiniuose, šiame laikraštyje būdavo ir naujų knygų reklamų. Kiekvienų metų pirmajame numeryje bažnyčios vadovai atsiskaitydavo parapijiečiams, ką nuveikė ir kiek išleido pinigų praėjusiais metais. Ataskaitose smulkiai išvardijama, kiek išleista pinigų bažnyčios remontui, apeiginiams drabužiams, svečių priėmimams ar užsakytiems įvairiems spaudos darbams. Pranešama, kad 1937 m. buvo išleista pinigų „[...] 6) Už dalinamą literatūrą renkant aukas, būtent už *Marijampolės parapiją* – 560 Lt ir kitus lapelius bei paveikslukus – 202,80 Lt, 7) Už blankus ir knygas parapijos sąrašams atspausdintus penkeriems metams – 293 Lt [...]“ [53]. Tokiu nuoširdžiu ir abipusiu bendravimu vienuoliai siekė artimesnių santykių su tikinčiaisiais.

1940 m. vidaus reikalų ministro A. Guzevičiaus įsakymu buvo gautas raštas, kuriame rašoma, kad „Lietuvos Marijonų Provincijolo Marijampolėje leidžiamą laik-

---

* Pažymėtina, kad Marijonų vienuolynas, be „Marijampolės parapijos“, nereguliškai leido panašaus turinio laikraščius ir kitoms parapijoms: Anykščių, Pilviškių, Kudirkos Naumiesčio, Subačiaus, Žygaičių ir Tūbinių. Kiekviename laikraštyje buvo spausdinama informacija apie tos parapijos, kuriai jis leidžiamas, gyvenimą.

rašti 'Marijampolės parapija' uždaryti" [70]. Šiuo įsakymu ir buvo nutraukta laikraščio leidyba.

Marijonų spaudos administracijos informacinis laikraštis *Spaudos apaštalas* ėjo Marijampolėje 1939–1940 m. kartą per mėnesį. Jis buvo skirtas knygos bei žurnalistikos kultūrai. Redaktoriai buvo Liudas Povilonis ir M. Matiukas, nuolatiniai bendradarbiai – J. Paliūkas ir kun. P. Andziulis. Pastarieji ypač daug rašė spaudos istorijos tema.

Pristatydami *Spaudos apaštalą* leidėjai supažindino skaitytojus su būsimaisiais šio leidinio numeriais. Jie teigė, kad čia galima rasti „1. įdomių straipsnių apie spaudą ir jos didelę įtaką gyvenimui; 2. religinį straipsnelį; 3. žinių iš mūsų bendradarbių veiklos; 4. informacijų apie naujas naudingas ir geras knygas“ [51]. Laikraščio puslapiuose buvo gausu aforizmų, susijusių su spauda. Daug vietos buvo skiriama straipsniams, išsamiai aiškinantiems įvairius spaudoje vartojamus terminus. Tam įvestas skyrelis „Žurnalistika“. Daugiausia šia tema jame rašė J. Paliūkas. Straipsneliuose taip pat buvo galima rasti ir vertingų patarimų, pavyzdžiui, kaip korespondentas turėtų bendrauti su žmonėmis ir pan.

Su marijonų leidybine veikla ir jų spaustuvės užsakomaisiais leidiniais supažindindavo skyrelis „Naujienos iš knygų lentynos“. Prie knygos pavadinimo buvo nurodomas autorius, turinys, dažnai ir rekomendacija, kam būtų naudinga ją įsigyti. Skyrelyje „Knygų recenzijos“ recenzijų būdavo mažai. Tokio pobūdžio leidinyje jų turėjo pasirodyti gerokai daugiau. Be minėtų laikraščio skyrelių apie spaudą, dar buvo šie: „Žinotina“, „Bendradarbių fronte“, „Pabiros“, „Knygų pasaulis“, „Mūsų darbai“, „Rašytojams“.

Siekiant idėjinio solidarumo su kitų konfesinių institucijų leidėjais, buvo keičiamasi reklaminiiais skelbimais. Dažniausiai marijonų leidinių reklaminių skelbimų pasirodydavo pranciškonų ir kapucinų periodiniuose leidiniuose.

Vidaus reikalų ministerijos sprendimu *Spaudos apaštalo* leidyba 1940 m. vasario 28 d. buvo sustabdyta. Tokiam sprendimui leidėjai nenorėjo paklusti. Todėl marijonų vadovybė nusprendė nusiųsti prašymą dėl tolesnio laikraščio leidimo. Vienuoliai teigė, kad „Marijonų leidyklai yra būtina informuoti savo knygų pirkėjus: kunigus, platintojus ir knygininkus apie naujai išėjusias knygas, kurių kaip tik daugiausia dabar ir išleidžiama“ [38]. Leidėjai teigė, kad *Spaudos apaštalo* kiekvienas numeris bus sumažintas iki 8 puslapių, kad būtų galima spausdinti ant popieriaus nuopjovų, kurių kitur jau negalima panaudoti. Liepos ir rugpjūčio mėnesiais apskritai jis bus neleidžiamas. Tačiau ne popieriaus stygius, o idėjiniai motyvai buvo šio, kaip ir kitų religinių organizacijų leidžiamų periodinių leidinių, sustabdymo priežastis. *Spaudos apaštalo* leidimas buvo nutrauktas. Nors ir trumpai ėjęs jis suvaidino teigiamą vaidmenį – propagavo katalikišką spaudą, padėjo žmonėms gilinti ir plėsti žinias, kelti kultūros lygį ne tik Suvalkijoje, bet ir visoje Lietuvoje.

Šventųjų bendravimas – religinio turinio iliustruotas mėnesinis marijonų laikraštis, kreipęs dėmesį į krikščionišką pasiruošimą mirčiai ir rožinio maldai. Jis ėjo 1930–1933 metais [58]. Nuolatinio redaktoriaus laikraštis neturėjo, todėl įvairiu laiku jį redagavo kun. Jur. Žilinskas, K. Čibiras, J. Miskus ir B. Rimas.

Laikraštyje buvo galima rasti skaitinių religine tema, straipsnių, supažindinančių su įvairių šalių Katalikų bažnyčiais ir tikintiesiems svarbiais asmenimis. Didelės apimties buvo skyrelis „Iš Kristaus karalystės“. Jame buvo spausdinamos žinutės apie katalikų gyvenimą pasaulyje ir misionieriavimą užsienyje.

Iš *Šventųjų bendravimo* buvo galima sužinoti, kokiomis savaitės ar mėnesio dienomis laikomos šv. Mišios šv. Juozapo brolijos intencijai. Laikraštyje buvo skelbiami ir mirusiųjų sąrašai. 1935 m. *Šventųjų bendravimo* leidyba buvo nutraukta pačių leidėjų, jo turinys perkeltas į *Šaltinį*.

Marijampolės marijonų vienuolynas išleido ir vieną pasaulietinį leidinį. Tai iliustruotas žemės ūkio ir namų ruošos *Šaltinio* priedas *Artojas*, 1909–1914 m. leistas Seinuose, 1928–1931 m. – Marijampolėje [5]. Iki 1930 m. laikraštis ėjo kartą per savaitę, bet nuo 1931 m. vidurio skaitytojus pasiekdavo jau kas dvi savaitės. Platina mas nemokamai. Laikraštyje buvo rašoma žemės ūkio ir namų ruošos klausimais, žemės ūkio specialistų straipsniai teikė naudingos informacijos žemdirbystės, gyvulininkystės, bitininkystės, sodininkystės klausimais. Jame moterys galėjo rasti daug vertingų patarimų, kaip gaminti maistą, buvo atsakoma į įvairius žemės ūkio klausimus, kuriuos pateikdavo skaitytojai.

Šalia kitų marijonų periodinių leidinių toks žemės ūkio srities leidinys buvo reikalingas, tačiau *Artojo* marijonai nesugebėjo išlaikyti, jis ėjo vos ketverius metus. Panašius leidinius leido ir kiti Lietuvos leidėjai, kurie sudarė konkurenciją rengdami juos įdomiau, todėl Marijampolės marijonų vienuoliai *Artojo* leidybos atsisakė.

Marijampolės marijonų vienuolyno periodinių leidinių leidyba buvo nutraukta 1940 m. viduryje. Prasidėjus okupacijai visi vienuolynai buvo uždaromi ir nepageidaujama bet kokia jų veikla, ypač susijusi su spauda. Jos uždraudimas buvo aiškinamas, pavyzdžiui, tuo, kad Lietuvoje nėra popieriaus. Tačiau priežastis buvo kita. Antireligine propaganda pasižyminčiai komunistinei ideologijai buvo nepriimtina, kad marijonų periodiniuose leidiniuose buvo gausiai rašoma religine tema, reklamuojami pačių marijonų ir kitų leidėjų išleisti nauji religiniai ir pasaulietiniai leidiniai.

Leidinių reklama ir platinimas

Marijonai daug dėmesio skyrė knygų ir periodikos reklamai. Svarbiausias reklamos informacijos šaltinis buvo patys leidiniai. Dažnai naujos marijonų knygos, leidinių sąrašai, anotacijos, recenzijos, net kūrinų ištraukos būdavo skelbiamos jų pačių redaguojamoje periodinėje spaudoje: *Šaltinyje*, *Šaltinėlyje*, *Spaudos apaštale*, *Šventųjų*

bendravime, Marijampolės parapijoje, taip pat kitų leidėjų periodiniuose leidiniuose – *Suvalkietyje* ir *Pranciškonų pasaulyje*. Pastarojo redakcijai marijonai dažnai siųsdavo informaciją apie marijonų knygų nupigimą. Vaikams leisto *Šaltinėlio* kalendorėlis reklamos tikslais 1936 m. buvo išsiųstas net 20 redakcijų [36]. Kartais su laikraščių redakcijomis būdavo susitariama, kad redakcijoms atsiųsti leidiniai reklamos tikslais bus nemokami. Marijonų ir pranciškonų vienuoliai už savitarpio paslaugas atsilygindavo savo leidiniais.

Reklamos tikslais leidiniai buvo siuntinėjami mokykloms ir įvairioms organizacijoms. Antai ilgas knygų sąrašas buvo nusiųstas steigiamoms Darbo rūmų skaitykloms. Taip leidėjai savo leidinius pristatydavo įvairioms skaitytojų grupėms. Reklamai marijonai skirdavo ir paskutiniuosius išleistų knygų puslapius. Stasio Ylos knygoje *Nerami dabartis ir ateities perspektyvos* (1940) pateikiamas 61 knygos su kainomis sąrašas. Buvo leidžiami ir reklaminiai lapeliai. Juos dalydavo kartu su naujomis knygomis, siuntinėjamais laikraščiais arba tiesiog bažnyčioje, pasibaigus mišioms. Reklaminiai lapeliai buvo platinami ir tarp mokytojų.

Dauguma to meto leidėjų rengdavo papigintų knygų mėnesius. Tai darė ir marijonai. Nupigintų knygų mėnesiai buvo skelbiami *Šaltinyje*. Reklaminis skelbimas užimdavo didesnę puslapio pusę. Jame šalia knygos autoriaus ir pavadinimo dar būdavo pateikiama senoji ir naujoji leidinio kaina. Papigintų knygų mėnesiais leidėjai galėdavo susigrąžinti bent dalį lėšų, kurias galėdavo skirti naujiems leidiniams finansuoti. Per nupigintų knygų mėnesių išpardavimus dažniausiai vykdavo ir loterijos. Bilietai būdavo pigūs. Loterijos dalyviai dažniausiai laimėdavo knygas, kalendorius, įvairius smulkius daiktus.

Reklamos tikslais MLF valdyba Švietimo ministerijos Vidurinio mokslo departamentui siųsdavo po vieną vaikams tinkamą skaityti knygelę. Mokiniais tinkamus skaityti leidinius ministerija nupirkdavo ir jie patekdavo į mokyklų bibliotekas. Marijonų leidžiamos jaunesniojo amžiaus vaikų lektūros Švietimo ministerija įsigydavo nedaug.

Visi marijonų išleisti leidiniai buvo pardavinėjami knygynuose. Marijampolėje įvairiais laikotarpiais jų veikė vienuolika. MLF valdyba tiekdamas knygynams leidinius ir kreditan. Nuolatiniai knygynai už platinimą gaudavo iki 30 % komispinigių. Sandėlių vedėjai su knygynais turėdavo atsiskaityti sausi ir liepą. Marijonų spaustuvė neturėjo tokios savo įstaigos, todėl buvo priversta naudotis knygynų paslaugomis ir per tarpininkus platinti leidinius. Marijonų leidiniai buvo platinami ne tik knygynuose. Juos buvo galima įsigyti ir visose leidėjų įstaigose Marijampolėje ir Kaune atidarytoje spaustuvės administracijoje.

Už marijonų spaustuvės leidinių platinimą buvo atsakinga MLF valdyba. Ši valdyba dirbo ypač profesionaliai. Ji rūpinosi leidinių sandėliavimu, paskirstymu prekybai, platinimu ir siuntinėjimu užsakovams.

Vienuolijai leidinius platinti padėdavo katalikiškos knygų platinimo akcijos. Knygelės ir brošiūros, informaciniai lapeliai ir katalogai buvo platinami bažnyčiose po mišių, katalikų organizacijų susirinkimuose ar susibūrimuose. Šią akciją labai išpopuliarino Katalikų veikimo centras (marijonai jam taip pat priklausė). Lietuvoje *Šaltinį* platino specialiai tam suburta Spaudos platinimo draugija. Platintojo darbo daugiausia imdavosi tam tikri spaudos platinimo teises turintys žmonės, noriai prisidėdavo ir vargonininkai, zakristijonai, kiti katalikiškai spaudai neabejingi asmenys. Jie privalėdavo iš MLF valdybos gauti liudijimą [26], kuriuo suteikiama teisė rinkti leidinių prenumeratas ir juos platinti. Tokie platintojai, surinkę penkias metines prenumeratas, šeštą leidinio egzempliorių gaudavo nemokamai. Už knygų platinimą leidėjai jiems duodavo po 30 % kiekvienos *Šaltinio* metinės prenumeratos. Tokios nuolaidos skatindavo platintojus sutelkti kuo daugiau skaitytojų, kurie užsisakytų periodinius leidinius visiems metams.

Platintojai už kai kuriuos platinti paimtus leidinius turėdavo iš anksto įmokėti tam tikrą pinigų sumą. Tarp Marijampolės marijonų vienuolijos leidinių platintojų ypač pasižymėjo J. Perkauskas. Jis daug laiko praleisdavo nešiodamas marijonų išleistą spaudą po Kauno senamiestį, Vilijampolę, Žaliakalnį, Šančius.

Visi spaudos platintojai nemokamai gaudavo *Spaudos apaštalą*, nes jis neturėjo nustatyto prenumeratos mokesčio. Taip pat jis buvo dovanojamas ir tiems, kurie aukėjo pinigus bažnyčiai ir įvairiems katalikų darbams remti. Prof. Juozas Eretas *Spaudos apaštalą* platindavo Vytauto Didžiojo universiteto žurnalistikos kurso klausytojams. Taip įvairių platintojų dėka leidiniai galėjo plisti ne tik tarp tikinčiųjų, bet ir plačioje visuomenėje.

Norintieji knygas galėdavo užsisakyti paštu. Tada perlaidą reikėdavo atsiųsti paštu į spaustuvę arba į *Šaltinio* administraciją. Tačiau knygos, perkamos paštu, gerokai pabrangdavo, nes užsakovas turėdavo mokėti dar ir už pašto paslaugas. Kauno gyventojai tai galėjo padaryti užsukdami į Laisvės al. 61 įsikūrusią MLF valdybą ar spaustuvės administraciją.

Vienuolyno leidiniai kainuodavo labai įvairiai. Leidėjai negalėjo prašyti brangiai, nes leidiniai nebuvo labai gerai poligrafiškai apipavidalinti, dauguma skaitytojų buvo kaimo žmonės, kuriems nuolat stigo lėšų. Tačiau keletas jų knygų kainavo gana daug. Knygą *Arkivyskupui J. Matulaičiui atminti* pirkejai galėjo įsigyti už 12 Lt. Tai buvo pats brangiausias marijonų leidinys. Pirkėjo pageidavimu maldaknygės būdavo įrišamos į odą. Pavyzdžiui, *Motina meilingoji* buvo išleista gerame popieriuje. Ji kainavo 1,50 Lt, odiniais aptaisais – 5 Lt [29]. Į kolenkorą įrištos knygos kainuodavo daug pigiau. Į jį dažniau buvo rišamos *Liturginės mišios*. Pirmasis jų tomas gero kolenkoro viršeliais, raudonais pakraščiais, auksinėmis raidėmis buvo parduodamas po 1 litą, odos aptaisais – po 2,50 Lt [7]. Nedidelės apimties, 16 puslapių knygelės buvo nebrangios.

Dažniausiai jos kainuodavo nuo 10 iki 25 centų. Tačiau *Šaltinio* skaitytojams, kurie imdavo ne mažiau kaip 100–200 egz., buvo daroma 75 % nuolaida [25].

Periodiniai leidiniai kainuodavo labai įvairiai. Jie būdavo pigesni, jei skaitytojai leidinį užsisakydavo vieneriems metams, o ne keliems mėnesiams. *Šaltinio* 1930 m. prenumerata kainavo 8 Lt, o užsienyje už jį jau reikėjo mokėti 2 JAV dolerius (20 Lt) [43]. Laikui bėgant laikraščio kaina mažėjo – 1934 m. už metinę prenumeratą Lietuvoje reikėjo mokėti tik 3 Lt. [26]. *Šaltinį* buvo galima užsisakyti ir pusmečiui, sumokant 2 Lt [28]. Atskirų *Šaltinio* numerių buvo galima įsigyti marijonų įstaigose ar knygynuose. Vieno egzemplioriaus kaina buvo 0,30 Lt [26]. *Šaltinėlis* iš pradžių ėjo kaip *Šaltinio* priedas, už kurį nereikėjo mokėti. Tačiau, pradėjus leisti jį kaip atskirą vaikų periodinį leidinį, užsisakiusieji mokėdavo po 1,50 Lt, o pirkdami po 10 egz. ar daugiau – po 1 Lt [56]. Amerikoje jis kainavo 2,50 JAV dolerio, Anglijoje – 10 šilingų [26].

Kaip nemokamas *Šaltinio* priedas iš pradžių buvo platinamas ir *Šventųjų bendravimas*. Tai pat jį buvo galima užsiprenumeruoti atskirai. Visų metų prenumerata kainavo 3 Lt. Vieno egzemplioriaus kaina buvo 0,25 Lt [59].

Išvados

Atlikta Marijampolės marijonų vienuolyno spaustuvės ir jos 1918–1940 m. leidinių analizė leidžia daryti tokias išvadas.

Marijonų vienuolija, Lietuvoje atkurta 1909 m., teikė didelę reikšmę ne tik įvairiems konfesiniams dalykams, bet ir kultūrinei, šviečiamajai veiklai, knygų, periodinės spaudos leidybai ir platinimui.

Per visą leidybos laikotarpį buvo išleista 360 leidinių. Spaustuvė priimdavo užsakymus ir iš kitų leidėjų. Buvo atlikta 123 užsakymai spaudos darbams.

Marijonai leido šešis periodinius laikraščius *Šaltinį*, *Marijampolės parapiją*, *Spaudos apaštalą*, *Šventųjų bendravimą*, *Šaltinėlį* ir *Artoją*. Jais leidėjai siekė ugdyti žmonių dvasinę kultūrą, aiškinti religinio gyvenimo tradicijas, gilinti tikėjimą ir platinti praktinio pobūdžio žinias.

Marijonų leidybos analizė atskleidžia jų knygos evoliuciją funkciniu ir paskirties atžvilgiu. Didžiausią marijonų leidinių dalį sudaro religinė literatūra (74%). Jos teminė įvairovė labai plati – tai teologinės studijos, maldaknygės, giesmynai, šventųjų gyvenimo aprašymai, religiniai skaitiniai, religinių apeigų knygos, pamokslai, religinio auklėjamojo ir dorovinio pobūdžio literatūra, istorinių tyrinėjimų leidiniai. Savo reikšmingumu iš visų Lietuvos istorikų darbų ypač išsiskyrė marijono prof. J. Totoraičio istoriniai veikalai, tyrinėjantys Lietuvos ir jos žymių asmenų darbus. Vaikams buvo leista knygelių serija *Šaltinėlio knygynėlis*.

Vienuolijos darbuotojų keltos ir skleistos idėjos neprarado aktualumo ir šiandien, jos dažnai kartojamos šiomis dienomis rengiamuose darbuose, apie tai dažnai kalbama konferencijose ar seminaruose.

Knygų poligrafine kultūra marijonai rūpinosi nepakankamai, ypač leidybos pradžioje. Dažnai naudotos tos pačios vinjetės, nuotraukos būdavo prastos, šriftai neatitikdavo leidinių paskirties. Vaikams skirti leidiniai mažai iliustruoti, o jeigu iliustracijų ir būdavo, tai dažniausiai prastos, nespaltvotos. Spalva vyravo viršelyje.

Skaitytojus marijonų leisti leidiniai pasiekdavo per bibliotekas, knygynus ir platintojus.

1918–1940 m. veikusi vienuolijos spaustuvė ir jos leidiniai turėjo neabejotinos reikšmės tiek religinės, tiek pasaulietinės knygos ir periodinės spaudos raidai. Marijonų leidybinė veikla rodo pastangas dirbti ne tik Bažnyčios, bet ir visos visuomenės labui. Jie įnešė svarbų indėlį į tuometinės nepriklausomos Lietuvos kultūrinį gyvenimą, šalies kultūrą plačiąja prasme.

Įteikta 2002 m. vasario mėn.

NUORODOS

1. 800 ir 5 [apie „Šaltinio“ 800 numerio išėjimą ir 5 metų spaustuvės veikimą]. *Šaltinis*, 1933, nr. 42, p. 616–617.
2. Bako spaustuvė. *Poligrafijos darbininkas*. Kaunas, 1931, kovo mėn., p. 16.
3. BELICKAS, Aušvydas. „... viską Kristuje atnaujinti ir atgaivinti...“. *Katalikų pasaulis*, 1989, nr. 13–14, p. 20.
4. Būčys Pranciškus Petras. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas, 1954, t. 3, p. 305.
5. BURNEIKIENĖ, Genovaitė. Artojas. Iš *žurnalistikos enciklopedija*. Vilnius, 1999, p. 34.
6. Dailioji literatūra. Iš *1939 metams marijonų knygų katalogas*. Marijampolė, [1938], nr. 3, p. 20.
7. „Daugumai pagcldaujant.....“. *Šaltinis*, 1938, nr. 40, p. 661.
8. Dėmesio. Gerb. Kunigams ir katalikiškosios spaudos platintojams žinotina. *Šaltinis*, 1936, nr. 34, p. 416.
9. Didžiųjų vyrų ir šventųjų gyvenimai. Iš *1939 metams marijonų knygų katalogas*. 1938, nr. 3, p. 14.
10. *Ekonominės komisijos parnešimas*. Marijampolė, 1936 m. birž. 24. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 89, lap. 8 [rankraštis].
11. GAIDYS, Remigijus. Marijonų gimnazija. *Suvalkija*, 2000, nr. 2, p. 54, 55.
12. GIRAITIS, Antanas. Marijampolės marijonų spaustuvė. Iš *Sūduva*, 1991, lapkr. 5, nr. 171, p. 2; LAUKAITYTĖ, Regina. *Lietuvos vienuolijos : XX a. istorijos bruožai*. Vilnius, 1997, p. 118; VILIŪNAS, Giedrius. *Literatūrinis gyvenimas Nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940)*. Vilnius, 1998, p. 82.
13. Į altoriaus garbę: [apie Palaimintąjį Jurgį Matulaitį]. Iš *600 Lietuvos krikšto jubiliejus*. Redagavo Juozas Baužys. Amerika, 1989, p. 83.
14. *I. Jurkūno laiškas „Šaltinio“ red. Vl. Mažonui* [1931. X. 8.]. LNMMB RS, f. 83–18, lap. 1.
15. Įdomiausi marijonų spaudiniai. *Šaltinis*, 1936, nr. 47, p. 588.

16. Jurgis Matulaitis. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas, 1959, t. 17, p. 516.
17. Just. Klumbio laiškas (Švėkšna. 1938 VIII 24). LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 276, lap. 33, 35.
18. Kalba taškų dėdė. *Šaltinėlis*, 1933, nr. 5, kovo 4, p. 39.
19. KAUNAS, Domas. Mažosios Lietuvos knyga. Iš *Lietuvos TSR bibliografija*. Ser. A. T. 2. 1862–1904. Vilnius, 1985, p. 39.
20. Knygų formatai. Iš *Vyriausybės žinios*, 1935, nr. 505, cil. 3515.
21. STAKAUSKAS J. Parapijos bažnyčios apyskaita už 1937 metus. *Marijampolės parapija*, 1938, nr. 1, p. 6.
22. Kun. V. Šauklio laiškas J. Poviloniui (1938 lapkričio 12 d.). LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 276, lap. 37, 38.
23. KVIKLYS, Bronius. Marijampolė. Iš *Lietuvos bažnyčios. Vilkaviškio vyskupija*. Chicago, 1982, p. 217, 218.
24. LAUKAITYTĖ, Regina. Norbertas Skurskis. Iš *Lietuvos vienuolijos: XX a. istorijos bruožai*. Vilnius, 1997, p. 237.
25. Lietuvos atgimimas per apšvietimą. *Šaltinis*, 1936, nr. 10, p. 16.
26. Liudijimas „Šaltinio“ talka 1933 m. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 282, lap. 2.
27. MACERNIS, Juozas. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas, 1959, t. 17, p. 40.
28. MACERNIS, Juozas. Iš *Gyvybės atsiradimas*. Marijampolė, 1930, p. 5.
29. Maldaknygė „Motina meilingoji“. *Šaltinis*, 1938, nr. 17, p. 292.
30. MALIAUSKAS, A. Katalikų spaudos platinimas. *Spaudos apaštalas*, 1939, nr. 5, p. 2.
31. Marijampolės marijonų vienuolynas ir Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia [interaktyvus]. [Marijampolė]. [žiūrėta 2002 m. spalio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://daugenis.mch.mii.lt/vienuolynai/V55-63/Marijmarij.htm>>
32. Marijampolės parapija. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas, 1959, t. 17, p. 356.
33. Marijampolės parapija. Iš *Žurnalistikos enciklopedija*. Vilnius, 1992, p. 313.
34. Marijonai. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas, 1959, t. 17, p. 360.
35. Marijonų leidinių fondo taisyklės. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 90, lap. 10.
36. Marijonų Leidinių Fondo Valdybos pranešimas [1936 rugsėjo 10 d.]. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 76, lap. 20.
37. Marijonų spaudos administracijos laiškas kun A. Skinkerui. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 283, lap. 90.
38. Marijonų spaudos administracijos prašymas Vidaus Reikalų Ministrerijos Spaudos ir draugijų skyriui [1940 kovo 27]. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 299, lap. 6.
39. Marijonų spaustuvės administracijos laiškas Tėvams Kapucinams Petrašiūnuose [1940 gegužės 25]. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 283, lap. 45.
40. „Marijonų spaustuvė įsigijo...“ *Šaltinis*, 1933, nr. 2, p. 27.
41. Marijonų spaustuvės M.I.C. planas. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 285, lap. 1.
42. *Marijonų vienuolijos konstitucija arba įstatai*. Marijampolė, 1928, p. 68.
43. „Mctams kaina....“ *Šaltinis*, 1933, nr. 3, p. 29.
44. Nauja marijonų vadovybė. *Suvalkų kraštas*, 1939, nr. 38, p. 4.
45. „Ostra“ dailės meno Fotocinkografijos sąskaita „Šaltinio“ redakcijai [1927. IV. II]. LNMMB RS, f. 83–3, lap. 7.
46. Pigiosios brošiūros. Iš *1938 metams Marijonų knygų katalogas*. 1937, nr. 2, p. 3.
47. Pigiosios brošiūros. Iš *Vertingosios knygos. Biografijos – Dailioji literatūra – Religija ir kitos*. Marijampolė, 1940, nr. 4, p. 14.
48. Profesoriaus Jono Totoraičio rankraščiai. Iš *Tarp knygų*, 1997, liepa, p. 29.
49. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Lietuvių vaikų periodika: pradžia ir raida iki 1940 metų. Iš *Vaikų literatūros patirtis*. Kaunas, 1995, p. 304.

50. Romanai ir apysakos. Iš *Marijonų leidinių katalogas*. Marijampolė, 1936, p. 41.
51. „...Spaudos apaštalc...“. *Spaudos apaštalas*, 1939, nr. 1, p. 12.
52. „Spindulio“ cinkografijos sąskaita „Šaltinio“ redakcijai [1931. III. 9]. LNMMB RS, f. 83–3, lap. 37.
53. STAKAUSKAS, J. MIC Marijampolės parapija. *Marijampolės parapija*, 1938, nr. 1, p. 6, 12.
54. STONIENĖ, Vanda. Šv. Kazimiero draugijos leidybinė veikla. *Kultūros barai*, 1995, liepa, p. 67.
55. „Šešupės“ spaustuovės sąskaita „Šaltinio“ administracijai [1928 gegužės 30 d.]. LNMMB RS, f. 83–3, lap. 26, 29, 34, 35.
56. „Šiandien laikraščeliui rūpi ne pelnas...“. *Šaltinis*, 1934, nr. 45, 205.
57. ŠLEKYS, Jonas. Kuzmickis Jonas. Iš *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius, 2001, p. 262.
58. Šventųjų bendravimas. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas, 1964, t. 30, p. 237.
59. „Šventųjų bendravimas“ bus nemokamai ...“. *Šaltinis*, 1930, nr., 3, p. 20.
60. Švietimo ministerijos Knygų tikrinimo komisijos recenzento nuomonė. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 76, lap. 5.
61. TAMOŠIŪNAS, Julius. Šaltinis. Iš *Lietuviškų periodinių leidinių bibliografija 1832–1982*. Kaunas, 1999, p. 483.
62. Totoraitis Jonas. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas, 1964, t. 31, p. 342. Parašas: St. M. [Stasys Matulaitis].
63. TOTORAITIS, Jonas. Iš *Sūduvos Suvalkijos istorija*. Kaunas, 1938, p. 407.
64. Uždarbio žinių lapas [1937 IX. 4.]. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 282, lap. 120, 123, 134.
65. Uždarbio žinių lapas [1938 kovo 5]. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 282, lap. 105.
66. Uždarbio žinių lapas [1938 m. kovo 1 d. – 16 d.]. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 298, lap. 28, 29.
67. Uždarbio žinių lapas [1939 balandžio 6 d.]. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 298, lap. 48.
68. UŽTUPAS, Vilius. Marijonų spaustuovė (1921–1940). Iš *Lietuvos spaustuovės*. Vilnius, 1998, p. 257.
69. VASILIAUSKIENĖ, Aldona. Rytų apeigų vyskupo Pranciškaus Petro Būčio MIC veikla. Iš *LKMA metraštis*. T. 12. Vilnius, 1998, p. 437.
70. Vidaus reikalų ministro 1940 m. liepos 9 dienos nutarimo nuorašas. LCVA, f. 1676, ap. 1, b. 281, lap. 6.
71. „Žiedo“ fotolitografijos cinkografijos šviesoraščio braižyklos“ sąskaita „Šaltinio“ redakcijai [1927. VII. 22]. LNMMB RS, f. 83–3, lap. 13.

THE PUBLISHING HOUSE OF THE MARIAN MONASTERY IN MARIJAMPOLĖ

IVETA JAKIMAVIČIŪTĖ

Abstract

Monastic orders and congregations played a very important role in Lithuanian society in 1918–1940. Their main function was to spread and strengthen Catholicism among people. They developed their activities in schools, societies and took an active part in social life as well as in the publishing and distribution of books.

The publishing House of Marijampolė Marian Monastery was built in 1926. It also housed the administrative offices of *Šaltinis* and *Šaltinėlis* and a library.

In the period from 1918–1940 it published 360 books and 6 periodicals: *Šaltinis*, *Šaltinėlis*, *Spaudos apaštalas*, *Marijampolės parapija*, *Šventųjų bendravimas*, *Artojas*. The analysis of the Marian Monastery's publishing repertoire shows the evolution of their books. Scholarly on religious issues made up the biggest of part the Marian's publications. The diversity of genres is enormous: theological studies, hymnals, moral lectureship and biographies of saints. Some works of fiction were also published.

Historical works by Prof. J. Totoraitis in which he analyzed the works of most prominent Lithuanian personalities were especially important not only in the context of the publishing activity of the Marians, but also in the context of Lithuanian history.

The Marian monks did not pay enough attention to the typographic quality of their books. The books published by Marian monks reached their readers through libraries, book shops and distributors.

The subject matter of this work is the book of Marian monks and the processes related to their publishing. The purpose of the work is to present a detailed analysis of the publishing activities of the Marians, typographic crisis and the repertoire of publications.

The work contains four parts as follows: historic features of the Marian Monastery; The printing house of the Marian Monastery in Marijampolė and publishing activities of the Marian monks; Analysis of publications including authors' books, typographic quality, advertising and distribution, and periodicals.

There is no doubt that the printing house of the Marian Monastery in Marijampolė and its publications played an important role in the development both of religious and lay publications and periodicals during the period of Lithuanian independence.